

Djeca u riziku od zlostavljanja i zanemarivanja

Lozančić, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:961476>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-03**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Klara Lozančić

DJECA U RIZIKU OD ZLOSTAVLJANJA
I ZANEMARIVANJA

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Klara Lozančić

DJECA U RIZIKU OD ZLOSTAVLJANJA
I ZANEMARIVANJA

Diplomski rad

Mentor rada:

prof.dr.sc. Jasna Kudek Mirošević

Zagreb, rujan 2024.

SADRŽAJ

Sažetak	
Summary	
UVOD	1
1. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE	2
2. METODOLOGIJA RADA	6
2.1. <i>Problem, cilj istraživanja i istraživačka pitanja</i>	6
2.2. <i>Metodologija</i>	7
3. PREGLED DOSADAŠNJIH SPOZNAJA	8
3.1 <i>Definiranje i razumijevanje zlostavljanja i zanemarivanje djece</i>	8
3.2. <i>Odnos rane privrženosti zlostavljanja i zanemarivanja djeteta</i>	11
3.3. <i>Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji</i>	13
3.4. <i>Problemi zlostavljanja i zanemarivanja djece s osvrtom na uloge odgojitelja</i>	17
4. VRSTE ZLOSTAVLJANJA	21
4.1. <i>Tjelesno zlostavljanje</i>	21
4.2. <i>Seksualno zlostavljanje</i>	24
4.3. <i>Emocionalno zlostavljanje</i>	27
5. UTJECAJ MEDIJA NA ZLOSTAVLJANJE DJECE	30
6. VRŠNJAČKO NASILJE	34
ZAKLJUČAK	37
LITERATURA	39
Popis slika	42
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA	43

Sažetak

Zlostavljanje i zanemarivanje djece uzrokovano je brojnim čimbenicima individualnim i obiteljskim, koji su međusobno povezani te isprepleteni na razini zajednice i društva. Zanemarivanje i zlostavljanje djece ostavlja ozbiljne i teške posljedice na dijete, a to pokazuju i istraživanja koja se posljednjih desetljeća sve više bave ovom problematikom. Odgojitelji imaju ključnu ulogu u zaštiti djece rane i predškolske dobi od zlostavljanja i zanemarivanja. Profesija odgojitelja podrazumijeva praktičara koji ima razvijene kompetencije za ovo iznimno osjetljivo područje, te razvijenu odgovornost za moguće posljedice koje iskustvo nasilja može imati za dijete. Kompetentno djelovanje temeljeno na relevantnim teorijskim spoznajama, uz postupanje u skladu sa zakonskim pravilima i etičkim standardima, čini okvir odgojiteljevog djelovanja. Ovaj rad daje pregled teorija i istraživanja o rizičnim i zaštitnim čimbenicima za zlostavljanje i zanemarivanje djece i značajnoj ulozi odgojitelja djece rane i predškolske dobi.

Ključne riječi: zlostavljanje djece, zanemarivanje djece, posljedice, zaštita, pružanje podrške, uloga odgojitelja

Abstract

Child abuse and neglect may be caused by numerous individual and family factors that are interconnected and intertwined at the community and societal levels. There might be serious and severe consequences of child neglect and abuse for children, as evidenced by research that has increasingly focused on this issue in recent decades. Teachers play a key role in protecting early childhood and preschool aged children from abuse and neglect. Hence, early childhood education and care profession requires practitioners with highly developed competences in this extremely sensitive area, and a developed responsibility for any consequences that violence might have on children. Competent response based on relevant theoretical knowledge, in accordance with legislation and ethical standards, forms the framework for an ECEC teacher's activity. This paper provides an overview of theories and research on risk and protective factors for child abuse and neglect, as well as the importance of ECEC teachers.

Keywords: child abuse, child neglect, consequences, ECEC teachers' role, protection, support

UVOD

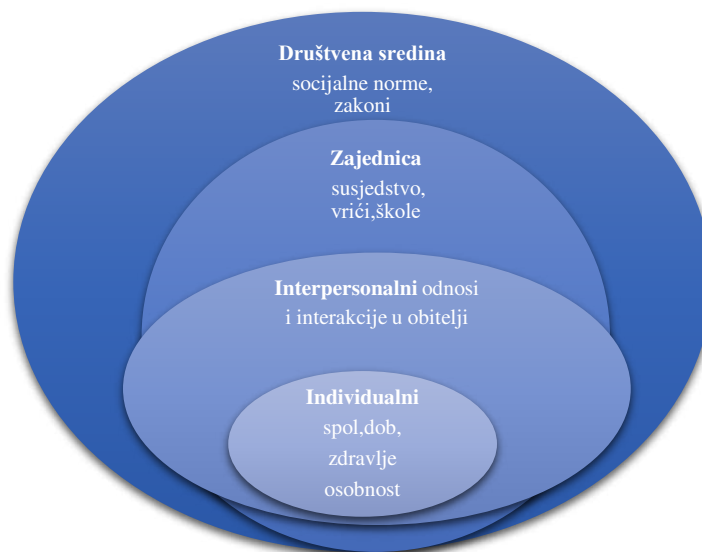
Proces rasta djeteta, njegov mentalni i socijalni razvoj bit će uspješni ako se dijete odgaja i obrazuje u zdravom, podržavajućem obiteljskom i vrtićkom okružju. Inkluzivni dječji vrtić u svojim polaznim osnovama osigurava da sva djeca mogu sudjelovati, učiti i razvijati se u okružju koje podržava njihove individualne snage i mogućnosti. Navedeno pretpostavlja kreiranje vrtićkog okružja koje će djetetu biti poticaj i izazov i koje će uvažavati njegovu individualnost, razvoj i interese te omogućiti različite prilike za učenjem i razvijanjem njegovih potencijala. S obzirom na to da je cilj odgojnog djelovanja pomoći djetetu da uspostavi osjećaj vlastitog identiteta važno je da svaka aktivnost za njega bude ugodno iskustvo. U tom smislu, inkluzivni kurikulum je otvoren i pruža različite mogućnosti svakom djetetu da se razvija i napreduje u skladu sa svojim postojećim mogućnostima i interesima.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća objavljen je opis sindroma zlostavljenog djeteta Kempe i sur. (1972. prema Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012) kojim su usmjerili pažnju stručne i zakonodavne javnosti na ovaj problem. Zlostavljanje je globalni problem koji je duboko ukorijenjen u kulturnim, društvenim i ekonomskim praksama. Prepoznavanje zanemarivanja i zlostavljanja djece ključni su koraci, kako bi se mogla pružiti odgovarajuća pomoć i zaštita djeteta. Međutim, pravovremeno neprepoznavanje i neprijavljivanje zlostavljanja i zanemarivanja djece ostavlja stotine tisuća djece diljem svijeta i njihovih obitelji bez potrebnih intervencija te povećava rizik od razvoja daljnjih problema.

U prvom dijelu ovoga rada opisuju se rizični i zaštitni čimbenici zlostavljanja i zanemarivanja djece, govori se o metodologiji rada, cilju i problemu istraživanja, pregledu dosadašnjih spoznaja o zlostavljanju i zanemarivanju djece. Drugi dio informira o definiranju i razumijevanju zlostavljanja i zanemarivanja, razvoju privrženosti, zlostavljanju u obitelji, značajnoj ulozi odgojitelja u preveniranju zlostavljanja i zanemarivanja. Slijedi opis pojedinih vrsta zlostavljanja i zanemarivanja djece rane i predškolske dobi, utjecaj medija i vršnjačko nasilje. Zaključak i literatura su završna poglavlja ovoga rada.

1. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE

Zlostavljanje i zanemarivanje djece nije uzrokovano samo jednim čimbenikom često se događa s drugim oblicima nasilja na razini pojedinca, zajednice i društva. Različiti čimbenici ili karakteristike koji mogu povećati vjerojatnost da će dijete doživjeti zlostavljanje jesu rizični čimbenici. Socio-ekološki model je okvir za razumijevanje složene povezanosti između više čimbenika koji utječu na razvoj djeteta.

Slika 1. Socio-ekološki model: rizični i zaštitni čimbenici (Austin, Lesak i Shanahan, 2021)

Kao što je prikazano na slici 1. Socio-ekološki model sastoji se od međusobno povezanih slojeva koja predstavljaju proksimalni i distalni kontekst koji uokviruju razvoj i dobrobit djeteta. Za potrebe rada *Rizični i zaštitni čimbenici za zlostavljanje djece: pregled istraživanja* Austin i sur. (2021) detaljno su analizirali ukupno osamdeset i sedam radova (znanstveni i stručni radovi, znanstvene knjige i priručnici) kako bi dublje sagledali čimbenike rizika i zaštite za zlostavljanjem djece na svakoj razini socio-ekološkog modela. Kao što je već ranije navedeno, čimbenici rizika su oni koji kod djeteta i/ili u njegovoj okolini povećavaju vjerojatnost zlostavljanja i zanemarivanja djece. U to smislu naglašava se da rizični čimbenici na razini pojedinca, obitelji i zajednice doprinose zlostavljanju i zanemarivanju djece. Austin i sur. (2021) opisuju rizične i zaštitne čimbenike koristeći četiri

razine ekološkog modela: individualni, interpersonalni, na razini zajednice i društva. Čimbenici rizika na individualnoj razini odnose se na spol, životnu dob, djecu s posebnim potrebama, probleme mentalnog zdravlja i kronične bolesti.

Nadalje, čimbenici rizika na interpersonalnoj razini podrazumijevaju djetetov obiteljski kontekst. Naime, navodeći velik broj provedenih istraživanja spomenuti autori naglašavaju da je zlostavljanje problem koji se najčešće javlja unutar obitelji te je stoga obiteljski kontekst najčešći u određivanju rizika za zlostavljanjem. Obitelji koje izražavaju agresivnost, uključujući nasilje u partnerstvu, ekonomske poteškoće i slabiji socioekonomski status, poteškoće mentalnog zdravlja, visoko konfliktne obitelji, ovisnosti i nedostatak podrške jesu rizične obitelji. U riziku su također, obitelji koje su izolirane, usamljene i nepovezane s ostalim članovima obitelji i drugim osobama. Čimbenici rizika na društvenoj razini podrazumijevaju politike, trendove i norme te dobivaju sve veću pozornost u istraživačkoj literaturi.

Kada govore o zaštitnim čimbenicima u obitelji Austin i sur. (2021) naglašavaju značaj razvoja socijalnih i praktičnih vještina koje dijete uči i razvija s ciljem boljeg funkcioniranja u svakodnevnom životu. Na interpersonalnoj razini navode se različiti aspekti podrške usmjerene na roditelje njihovu edukaciju i potporu, uključujući međusobnu podršku partnera, obitelji i prijatelja kao zaštitnih čimbenika smanjujući ukupni rizik od zlostavljanja. Pomoć i podrška roditeljima je nužna i potrebna, primjerice dostupnost informacija i usluga u zajednici, društvena kohezija (uzajamno povjerenje u zajednici kojom se promiče pozitivno roditeljstvo) ali i nadzor (spremnost na intervenciju). Kao što se to često navodi, dostupnost zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih usluga u zajednici zaštitni je čimbenik zlostavljanja djece. Pristup usmjeren na društvo podrazumijeva čimbenike koji posredno ili neposredno utječu na djetetov život i odrastanje. Na razini zajednice neka istraživanja ispitivala su članove šire obitelji, susjedstva ili zajednice u kojoj djeca odrastaju, a mogu pridonijeti iskustvima zlostavljanja (Mennen, Kim, Sang i Trickett, 2010). Kako bi se postigla učinkovita zaštita i unapređenje dobrobiti djeteta naglašava se važnost kontinuiranog djelovanja za osnaživanjem djeteta u zajednicama i društvu koji imaju značajne uloge u djetetovom razvoju.

Socio-ekološki pristup naglašava važnost razumijevanja razvoja djeteta u njegovom neposrednom okružju. Zlostavljanje djece složeno je pitanje s rizičnim i zaštitnim čimbenicima na svim razinama socio ekološkog modela koji utječu na vjerojatnost da će dijete doživjeti zlostavljanje (slika 1). U središtu socio-ekološkog modela nalazi se dijete koje

može biti uključeno u nasilje kroz ulogu djeteta koje čini izravno nasilno ponašanje, doživljava nasilno ponašanje ili ga istodobno čini i doživljava. Na sličan način Sesar i sur. (2021) ističući čimbenike rizika koji povećavaju vjerojatnost da će dijete doživjeti zlostavljanje ili zanemarivanje naglašavaju i čimbenike koji mogu zaštititi djecu od nepovoljnih iskustava.

Upravo zaštitni čimbenici usporavaju učinke izloženosti rizičnim čimbenicima i smanjuju mogućnost pojave zlostavljanja i zanemarivanja djece. Stvaranje sigurnih, stabilnih, njegujućih odnosa i okružja ključno je za pomoć djeci i obiteljima. Ti odnosi i okružja također pomažu u zaštiti djece od zlostavljanja i umanjuju negativne učinke nasilja. Svjetska zdravstvena organizacija WHO (prema Bilić, 2018) definira sljedeće kategorije zlostavljanja: tjelesno, emocionalno, socijalno, seksualno, a koji rezultiraju stvarnom ili potencijalnom povredom zdravlja, razvoja ili dostojanstva djeteta.

Iščitavajući brojnu literaturu koja informira o ovom području moguće je uvidjeti da ignoriranje djetetovih potreba, izlaganje djeteta opasnim situacijama, prisiljavanje djeteta da sudjeluje u seksualnim aktivnostima ili prisiljavanje djeteta da se osjeća bezvrijedno također, su oblici zlostavljanja i zanemarivanja koji ostavljaju psihološke ožiljke. Od davnina je poznato da djeca trebaju zaštitu i njegu kako bi se razvijala i napredovala. Ljubav i briga koju pružaju roditelji postavljaju čvrste temelje za njihov socijalni, emocionalni, spoznajni i tjelesni razvoj. Kroz odnose s roditeljima, drugim članovima obitelji dijete doživljava svijet. Kvaliteta odnosa i okolina u kojoj se dijete razvija imaju značajne uloge za njegovo daljnje odrastanje. Osiguravanje dobrobiti djece zajednička je odgovornost obitelji, vrtića i zajednice.

Međutim, neka djeca odrastaju u obiteljima u kojima nemaju odgovarajuću skrb i podršku. U današnje vrijeme „...zlostavljanje djece prepoznato je kao globalan problem koji se javlja u različitim oblicima i ima korijene u kulturnim, ekonomskim i socijalnim čimbenicima.“ (Sesar i sur. str. 24). Učestalost zlostavljanja teško je odrediti s obzirom na to da neki slučajevi zlostavljanja nikada nisu prijavljeni i otkriveni. Zbog toga često ne ulaze u službenu statistiku i daljnje postupanje. Prema nama dostupnim izvorima literature, postojeći podaci prikupljeni su na različitim uzorcima, različitom metodologijom i instrumentima. Svjetska zdravstvena organizacija izvješćuje da 1 od 5 žena i 1 od 13 muškaraca u svijetu izjavljuje da je doživjelo seksualno zlostavljanje u djetinjstvu, u dobi od 0 do 17 godina. WHO također izvještava da na međunarodnoj razini približno 3 od 4 djece (75%) u dobi između 2 i 4 godine doživljava

tjelesno ili psihičko nasilje (<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>).

Relevantna istraživanja o zlostavljanju naglašavaju važnost proširenja istraživačkog fokusa na različite oblike zlostavljanja (Sesar i sur. 2021). Baveći se navedenom problematikom spomenute autorice ističu da primjena standardiziranih upitnika i skala omogućuje bolju procjenu i percepciju izloženosti različitim oblicima zlostavljanja, što znatno olakšava prepoznavanje djece i osoba koje su bile izložene različitim oblicima zlostavljanja. Pri tome bitno je poznavati spektar terapijskih pristupa tijekom odabira tretmana za djecu koja su izložena višestrukom zlostavljanju. Ili konkretnije, kako to naglašavaju spomenute autorice prevencija zlostavljanja zahtjeva multidisciplinarni pristup temeljen na empirijskim rezultatima, kako bi se primijenile učinkovite strategije prevencije i intervencijski programi.

Polazište gotovo svih preventivnih programa je znanstvena utemeljenost koja dokazuje njihovu učinkovitost i svrsishodnost. Programi primarne prevencije podižu svijest javnosti, socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih institucija prije događaja samog zlostavljanja. Prema Bilić, Buljan-Flander i Hrpka (2012) odgojno-obrazovni rad s djecom u okviru primarne prevencije podrazumijeva učenje o pravima djece, učenje socijalnih vještina, učenje različitih načina zaštite od zlostavljanja, osnaživanje djeteta, podršku i pomoć odraslih osoba djetetu. Programi sekundarne prevencije usmjereni su na djecu i obitelji s jednim ili više čimbenika rizika za zlostavljanje kao što su primjerice obitelji lošijeg socio-ekonomskog statusa, roditelji koji su sami bili žrtve zlostavljanja, ovisnosti u obitelji, problemi s mentalnim zdravljem članova obitelji i slično. Programi tercijarne prevencije usmjereni su na djecu i obitelji u kojima se zlostavljanje dogodilo te imaju za cilj smanjenje poteškoća koje su povezane sa zlostavljanjem, uključuje kontrolu i stručnu pomoć obitelji i djetetu.

2. METODOLOGIJA RADA

2.1. *Problem, cilj istraživanja i istraživačka pitanja*

Problem istraživanja ovoga rada proizlazi iz uvida u literaturu koja je potrebna da bi se dobilo više saznanja i podataka o rizičnim čimbenicima zlostavljanja i zanemarivanja djece rane i predškolske dobi. Općenito rečeno, postoje mnogi i različiti oblici zlostavljanja i zanemarivanja koji se događaju istodobno. Višestruko zlostavljanje djeteta se definira kao istodobna izloženost različitim oblicima zlostavljanja, što povećava vjerojatnost negativnih posljedica i razvojnih ishoda za djecu (Vitalaki, 2013). Zlostavljanje djece globalni je problem s ozbiljnim i cjeloživotnim posljedicama na zdravlje i dobrobit djece, obitelji, zajednice, društva, pa i nacije (Gershoff i Grogan-Kaylor, 2016). Dosadašnje spoznaje i istraživanja upućuju na potrebu za informiranjem i educiranjem odgojitelja za prepoznavanjem simptoma zlostavljanja i zanemarivanja djeteta (Melkman, 2024). Kontinuirani profesionalni razvoj sastavni je dio profesionalnog djelovanja odgojitelja u promjenjivom društvenom i tehnološkom kontekstu koje je nametnulo dvadeset prvo stoljeće. Kao jedno od neizostavnih obilježja profesije odgojitelja Kraljic Babić i Vejmelka (2015) ističu razvojnost i dinamiku, a samim tim i razvoj novih kompetencija odgojitelja u skladu s potrebama i zahtjevima suvremenog društva. Naime, iz stavova različitih autora vidljivo je da se većina slaže da su odgojitelji važan izvor podrške, brige i skrbi za djecu stoga imaju ključne uloge u identificiranju, prijavljivanju i sprječavanju zlostavljanja i zanemarivanja djece (Bujišić, 2005., Maguire, i sur. 2015., Coşgun i Çiftçi 2022). Oni su svakodnevno u interakciji s djecom imaju brojne mogućnost uvidjeti znakove koji ukazuju je li dijete zlostavljano ili zanemarivano. Odgovornost odgojitelja je da reagira na uočene znakove i simptome zlostavljanja te pruža podršku djetetu. Naime, većina djece rane i predškolske dobi želi vjerovati svojim odgojiteljima, oslanjaju se na njihovu hrabrost i snagu zaštite od druge djece, članova obitelji i drugih osoba koji ih mogu zlostavljati.

Za uspješnu i iskrenu komunikaciju ključno je da dijete osjeća iskrenu zainteresiranost odgojitelja, za sve ono što mu se događa ili što želi reći. Da bi se u tome što više uspjelo, važno je da odgojitelj osvještava važnost svoje profesionalne uloge u pogledu ne samo pružanja podrške već da se i kontinuirano educira, stječe nova znanja i vještine za rad u tom području (Pećnik, 2003). Prevencija zlostavljanja i zanemarivanja podrazumijeva provedbu

različitih mjera i aktivnosti koje su usmjerene na stvaranje sigurnog i poticajnog vrtićkog okružja kao i njegovanje suradnje i konstruktivne komunikacije s djetetom i roditeljima (Bujišić, 2005). Drugim riječima, važno je djeci osigurati sigurne, stabilne i njegujuće odnose. Profesiji odgojitelja javnost daje povjerenje i odgovornost koja zahtijeva najviše ideale profesionalizma. Njegova temeljna uloga u odgojno-obrazovnom procesu podrazumijeva posvećenost djeci, profesiji, zajednici i obitelji. Istraživanja koja se bave problemima zlostavljanja i zanemarivanja u ranom i predškolskom odgoju su rijetka, posebice u usporedbi sa školskom djecom i mladima, što je bio i poticaj za izbor teme ovoga rada. Cilj ovoga rada je istražiti učestalost zlostavljanja i zanemarivanja djece rane i predškolske dobi kako bi se doprinijelo boljem i cjelovitijem razumijevanju navedene problematike. S obzirom na to da djeca provode svoje odrastanje u okružju dječjeg vrtića i u interakcijama s drugom djecom posebna pažnja usmjeriti će se prema prepoznavanju i preveniranju rizičnih čimbenika zlostavljanja i zanemarivanja djece i značajnim ulogama odgojitelja.

U skladu s problemom ovoga rada postavljenim ciljem, istraživanje se započelo sa sljedećim istraživačkim pitanjima:

Kolika je prisutnost rizičnih čimbenika koji uvjetuju zlostavljanje i zanemarivanje djece rane i predškolske dobi?

Koje su ključne uloge odgojitelja u preveniraju zlostavljanja i zanemarivanju djece rane i predškolske dobi?

2.2. Metode rada

Tijekom odabira radova za analizu glavni kriterij bio je pronaći radove koji opisuju metodologiju i rezultate provedenih istraživanja o rizičnim i zaštitnim čimbenicima zlostavljanja i zanemarivanja djece rane i predškolske dobi. Istraživački radovi činili su veći dio odabrane literature (sedamnaest radova) većina korištenih je na engleskom jeziku (trinaest radova). Sedam istraživanja bilo je kvalitativnog nacrt, osam kvantitativnog dok su dva istraživanja koristila metode kombiniranog pristupa. Za potrebe ovoga rada, također je korišteno osam znanstvenih knjiga.

3. PREGLED DOSADAŠNJIH SPOZNAJA

3.1. Definiranje i razumijevanje zlostavljanja i zanemarivanje djece

Rano djetinjstvo je razdoblje velikih mogućnosti i potencijala koje djeca razvijaju, ali im je potrebna podrška i razumijevanje. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (*engl. World Health Organization, akronim WHO*) djeca su u životnoj dobi kojoj je najpotrebnija zaštita i sigurnost zbog njihove ranjivosti. Kao što je već rečeno, zlostavljanje i zanemarivanje djece ima dalekosežne posljedice na njihov razvoj, ostavlja psihološke tragove također prepoznaje se i u ponašanjima djeteta.

Zlostavljanje i zanemarivanje ima dugu povijest. Prisutno je stoljećima u različitim kulturama i dijelovima svijeta. Proteklih desetljeća tjelesno, emocionalno, seksualno zlostavljanje i zanemarivanje prepoznato je kao prevladavajući društveni problem s teškim i dugotrajnim implikacijama na zdravlje i razvoj djece. Provedena istraživanja naglašavaju da je nasilje ukorijenjeno u društvenim i ekonomskim promjenama koje su zahvatile suvremena društva.

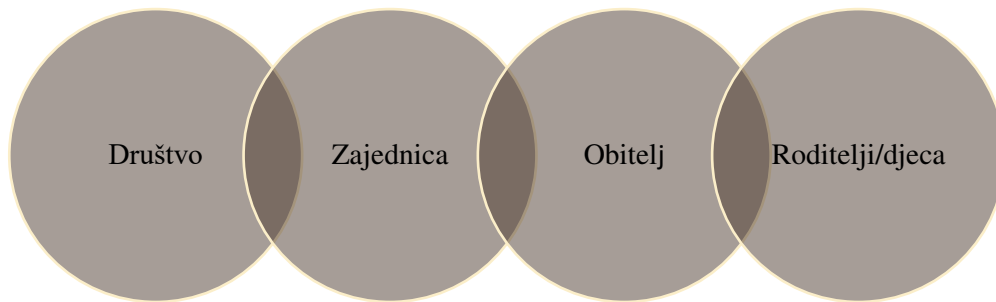
Prema nedavnoj meta-analizi, globalna prevalencija tjelesnog zlostavljanja djece tijekom života procijenjena je na 22,6 %, seksualnog zlostavljanja 11,8 %, a tjelesnog i emocionalnog zanemarivanja 16,3 % odnosno 18,4 % (Stoltenborgh et al. ., 2015., prema Melkman, 2024). Ovo su podaci za slučajeve koji su prijavljeni, procesuirani, istraživani, nažalost postoje brojni slučajevi koji su skriveni od javnosti. Danas postoji veliki broj zakonskih dokumenata koji reguliraju zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja kao i međunarodnih dokumenata i podzakonskih akata i protokola. Zlostavljanje i zanemarivanje djeteta potrebno je promatrati kao kontinuum nehumanih odnosa koji imaju dalekosežne posljedice za djetetov razvoj i funkcioniranje u odrasloj dobi i uskraćuje djetetu pravo na sretno djetinjstvo (<https://mup.gov.hr/online-prijave/zastita-djece-i-obitelji/kriminalitet-na-djece/zlostavljanje-i-zanemarivanje-djece>).

U ovome radu polazišna definicija je ona koja se navodi u spomenutom dokumentu i definira zlostavljanje i zanemarivanje kao djelovanje ili suprotno navedenom, nedjelovanje prema djeci od strane roditelja ili drugih osoba odgovornih za brigu o djeci, koji su neprikladni ili štetni te ometaju ili ograničavaju rast i razvoj djeteta. Kao rezultat tih radnji djetetov tjelesni, mentalni, socijalni i emocionalni razvoj je narušen te je ugroženo njegovo zdravlje i sigurnost. Prema Coşgun i Çiftçi (2022) zanemarivanje se odnosi na sve one situacije u kojima roditelji ili osobe odgovorne za njegu i odgoj djece ne zadovoljavaju na odgovarajući način temeljne potrebe djeteta, dok zlostavljanje podrazumijeva ozljede djeteta koje nastaju kao posljedice emocionalnog, seksualnog ili tjelesnog ponašanja prema djetetu. Iako ne postoji jedna općeprihvaćena definicija zlostavljanja, najčešće se može definirati kao svako namjerno ponašanje koje povrijeđuje nekog drugog. Navedeno uključuje obrazac ponašanja jedne osobe kako bi stekla i zadržala moć i kontrolu nad drugom osobom.

U javnosti kada se spomene zlostavljanje najčešće se pomisli na tjelesno zlostavljanje, postoje i druge vrste zlostavljanja, što će se razjasniti u daljnjem tekstu ovoga rada. Početni korak u zaštiti djeteta je prepoznavanje i otkrivanje zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta. Iako ne postoje znakovi koji će sa sigurnošću potvrditi je li dijete zlostavljano, specifična ponašanja djeteta ili povrede na djetetu mogu upozoravati na moguće zlostavljanje.

Simptomi zanemarivanja i zlostavljanja razlikuju se dijelom ovisno o prirodi i trajanju zanemarivanja ili zlostavljanja, o djetetu i posebnim okolnostima. Osim više ili manje vidljivim tjelesnim ozljedama, simptomi uključuju probleme s emocionalnim i mentalnim zdravljem. Navedeni se problemi mogu razviti odmah ili kasnije te mogu potrajati. Djeca koja su bila izložena zlostavljanju i zanemarivanju često imaju tjelesne ozljede, modrice na licu ili tijelu, izražavaju promjene u ponašanju, vidljiva je uznemirenost i povlačenje, promjene u navikama prehrane ili spavanja (Bilić i sur. 2012). Neke karakteristike djece mogu povećati vjerojatnost zlostavljanja i zanemarivanja. Primjerice, ako je dijete na neki način drugačije od drugih, može biti izloženo većem riziku: tjelesno slabije, nježnije tjelesne građe, djeca s teškoćama u razvoju. Djeca pripadnici nacionalnih, rasnih i vjerskih manjina također su u povećanom riziku. Ponekad je to dijete koje ima nisko samopoštovanje, sramežljivo ili nesigurno dijete i slično. Kako bi se spriječili mogući problemi, važno je istaknuti potrebu osnaživanja djece jačanjem njihove zaštite koja podrazumijeva brojne radnje koje se poduzimaju uvijek kada je određeno dijete u opasnosti od moguće povrede. Za potrebe

ovog rada, razumijevanje odnosa između složene kombinacije individualnih, obiteljskih čimbenika, zajednice i društva, prikazani su pomoću slike 2.

Slika 2. Čimbenici rizika za nasilje i zanemarivanje djece (Evans, Garner i Honig, 2014).

Zaštitni čimbenici i čimbenici otpornosti, u literaturi se analiziraju u odnosu na čimbenike rizika, odnosno kao čimbenici koji su u izravnom i dinamičkom međuodnosu s rizičnim čimbenicima. Prema Evans i sur. (2014) navedene koncepte moguće je razlikovati s obzirom na njihovu povezanost s kontekstualnim i osobnim čimbenicima koji povećavaju rizik. Poznavajući navedene čimbenike moguća je izrada ciljanih programa intervencije i prevencije zlostavljanja i zanemarivanja. Autori u daljnjem pojašnjenju ističu da svi oni programi koji uzimaju u obzir sve četiri razine navedenog modela (slika 2) te ciljano rade na postojećim rizičnim i zaštitnim čimbenicima imaju veću vjerojatnost uspjeha, za razliku od prethodnih modela koji su najčešće bili usmjereni samo na jednu razinu radu s djecom.

Značajke obiteljskog rizika uključuju slabiji socio-ekonomski status obitelji, nedostatak socijalne podrške, nasilje u obitelji, djeca s teškoćama u razvoju, prerano rođena djeca i djeca s kroničnim bolestima. Značajke zajednica i društva koje povećavaju rizik podrazumijevaju nedostatak zakona o zaštiti djece, društvene nejednakosti, rasne i vjerske diskriminacije, visoka razina tolerancije nasilja u medijima i slično.

Prema rezultatima brojnih istraživanja, zlostavljanje i zanemarivanje imaju snažan negativan učinak na djecu izazivaju strah, traume i negativno utječu na cjelokupan razvoj. Zaštitni čimbenici predstavljaju uvjete ili značajke pojedinaca, obitelji, zajednice ili šireg društva koji

umanjuju rizik i promiču zdrav razvoj i dobrobit. Općenito, što je veći broj čimbenika rizika koji djeluju u životu i okolini djeteta veća je vjerojatnost da će doživjeti zlostavljanje.

Neki autori se ne slažu s navedenim stajalištem jer čimbenici rizika u životnom okružju djeteta ne moraju nužno značiti da će se zlostavljanje dogoditi i negativno utjecati na dijete. Sposobnost djece da se uspješno razvijaju unatoč teškoćama s kojima se suočavaju tijekom svog odrastanja naziva se otpornost djeteta. Psihološka otpornost djece podrazumijeva djetetovu sposobnost prilagodbe i nošenja s problemima, stresom i izazovima na pozitivan i konstruktivan način. Jedan od najvažnijih načina razvoja otpornosti djeteta jest razvoj privrženosti.

3.2. Odnos rane privrženosti zlostavljanja i zanemarivanja djeteta

Obitelj prvo je i najznačajnije okružje koje utječe na razvoj djetetove osobnosti. Teorija privrženosti jedna je od najčešće citiranih teorija koje se odnose na roditeljstvo. Jer kao što je poznato, razvoj privrženosti i stilovi roditeljstva mogu olakšati ili otežati rast i razvoj djeteta te imati značajan utjecaj na njihove buduće odnose. Drugim riječima, jednom stvoren tip privrženosti formiran u djetinjstvu određuje kvalitetu odnosa u adolescenciji i odrasloj dobi što znači da je prisutan i djeluje kroz cijeli život pojedinca.

Iščitavajući brojnu literaturu moguće je uvidjeti da položaj djeteta u obitelji, broj i spol djece, redoslijed njihovoga rođenja, međusobni odnosi u obitelji, njegovanje pozitivnih vrijednosti unutar obitelji te kulturni i ekonomski čimbenici oblikuju djetetovu osobnost (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Kvaliteta privrženosti djeteta i roditelja snažan je prediktor djetetova daljnjeg socijalnog i emocionalnog razvoja. Djeca sa sigurnom privrženošću ostvaruju kvalitetnije odnose u odrasloj dobi od one s nesigurnom privrženošću. Privrženost je trajna emocionalna povezanost obilježena kontinuiranim nastojanjem traženja i održavanja blizine s određenom osobom, posebice u situacijama neposredne opasnosti ili neugode. Kada se govori o privrženosti djeteta i odrasle osobe, najčešće se misli na majku, ali to može biti i druga odrasla osoba koja djetetu pruža osjećaj zaštite, sigurnosti, ljubavi i pažnje. Sažeto

rečeno, riječ je o složenom psihološkom konceptu, koji potječe iz često citirane razvojne teorije Johna Bowlbyja.

U primjeni teorije privrženosti (eng. attachment theory) ističe se važnost bliskih odnosa i povjerenja djeteta s majkom (ili primarnim skrbnikom) za socijalni, emocionalni razvoj i općenito razvoj djetetove osobnosti i budućih odnosa u daljnjem životu. Osobe koje su razvile sigurnu privrženost, odgajali su roditelji koji su odgovarali na njihove potrebe u ozračju sigurnosti i ugone.

Nesigurne privrženosti razvijaju se ako su rane interakcije između djeteta i roditelja negativne, nedosljedne, neprikladne, zanemarivane ili zlostavljajuće. Istraživanja su pokazala da majke koje zlostavljaju djecu ne razvijaju podržavajuću komunikaciju sa svojom djecom. Iako će djeca postati privrženata i majkama čija je skrb loša, kvaliteta odnosa privrženosti slabi (Vasta, Haith i Miller, 2005). Pretpostavka je da se iz tih razloga anksiozni obrazac privrženosti javlja češće među zlostavljanim djecom. Prema spomenutom izvoru, do razvoja anksiozno-izbjegavajuće ili anksiozno-opirujuće privrženosti dolazi zbog toga što djeca sa roditeljem nisu izgradila odnos povjerenja, a to se u budućnosti odražava otežanom sposobnošću stvaranja bliskih i stabilnih odnosa. Kao što je rečeno, dijete koje je odrastalo u obitelji u kojoj se osjećalo sretno i zadovoljno daljnjim odrastanjem će lakše uspostavljati i održavati blisku povezanost s drugim osobama i ostvarivati će općenito bolju kvalitetu života.

Roditelji koji ne pokazuju ljubav i privrženost, već učestalo prijete i kritiziraju dijete, posljedično ono gubi povjerenje u sebe i svoje mogućnosti postaje nervozno i povučeno ili agresivno (Gustafsson i sur. 2014). U provedenom istraživanju se pokazalo kako neke majke zlostavljaju svoju djecu tjelesnim kažnjavanjem i izravnim kontroliranjem djeteta. Ponekad roditelji imaju velika očekivanja od djeteta, znatno više u odnosu na ono što dijete može činiti u skladu s razvojnom dobi. Navedeni stil brige za dijete naziva se pretjerano stimulirajućim i povezan je s tjelesnim zlostavljanjem, što uvjetuje anksiozno-izbjegavajući obrazac privrženosti (Vasta i sur. 2005). Dodatno je potrebno istaknuti da prisutnost roditelja podrazumijeva pružanje emocionalne topline, podrške, aktivno sudjelovanje u djetetovom životu, razumijevanje i dostupnost. Ovaj stil roditeljstva je povezujuće roditeljstvo (eng. attachment parenting) koji se zasniva na posebnim metodama odgoja, punim razumijevanja za dječje potrebe, gradi čvrstu emocionalnu povezanost između roditelja i djeteta. Ono je prožeto razumijevanjem, pomaže majci i ocu da upoznaju svoje dijete te da mu pomognu da

se osjeća sretno i zadovoljno. Povezujuće roditeljstvo je zapravo pristup odgoju djece koji se zasniva na privrženosti između djeteta i roditelja. Sažmemo li sve navedeno, kako bi se unaprijedile preventivne aktivnosti važno je dublje sagledavanje međuodnosa rane privrženosti i mogućeg utjecaja na zlostavljanje i zanemarivanje djece.

3.3. Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji

Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji učestali su problemi koji uzrokuju značajne i štetne učinke na pojedince, obitelj i zajednice u svim segmentima društva te je od izuzetne važnosti poznavanje navedene problematike u cilju smanjenja i suzbijanja nasilja unutar same obitelji. Iščitavajući brojnu literaturu koja informira o ovom području moguće je zaključiti da je nasilje u obitelji obrazac prisilnog ponašanja koje koristi jedna osoba kako bi stekla i zadržala moć i kontrolu nad drugom osobom u kontekstu intimnog ili obiteljskog odnosa. Nasilje u obitelji može se dogoditi odraslim osobama, djeci, osobama s mentalnim i tjelesnim nedostacima bez obzira na rasu, seksualnu orijentaciju, rodni identitet ili ekonomski status. Općenito govoreći, različiti načini obiteljskog nasilja podrazumijevaju verbalno, emocionalno, psihološko i ekonomsko zlostavljanje.

Nasilje u obitelji je svako nasilno, prijeteće, prisilno ili kontrolirajuće ponašanje koje stavlja mračnu sjenu ne samo na neposredne žrtve već i na najranjivije skupine, a to su djeca. Da je tome tako pokazuju istraživanja u kojima se naglašava da je nasilje nad djecom u obitelji jedan od učestalih problema suvremenog društva i često je izvor djetetove intenzivne ugroženosti. Obrasci zlostavljanja uče se i ponavljaju u obiteljima. Ranije provedeno istraživanje Buljan Flander, Ćorić Špoljar i Štimac (2009) ističe učestalost problema roditeljskog nasilja, pri čemu se navodi kako se u gotovo 50% obitelj događa neki oblik nasilja te da je u 80% slučajeva zlostavljač bio jedan od roditelja. Pretpostavljamo da s obzirom na događanja koja su se odvijala u Hrvatskoj kao što su pandemije, potresi, društvene nesigurnosti i slično broj nasilja u obiteljima je u porastu iz godine u godine (više o tome: tablica br.4 ovoga rada).

Djeca koja su svjedoci obiteljskog nasilja suočavaju se s mnoštvom izazova koji mogu značajno utjecati na njihov tjelesni, emocionalni, socijalni i mentalni razvoj. Primjerice dijete koje odrasta u obiteljima koje su prožete konfliktima između njezinih članova te problematičnim i disfunkcionalnim ponašanjima biti će viktimizirano izravno jer je izravna žrtva nasilja ili neizravno kao svjedok nasilja izvršenog nad drugima članovima obitelji.

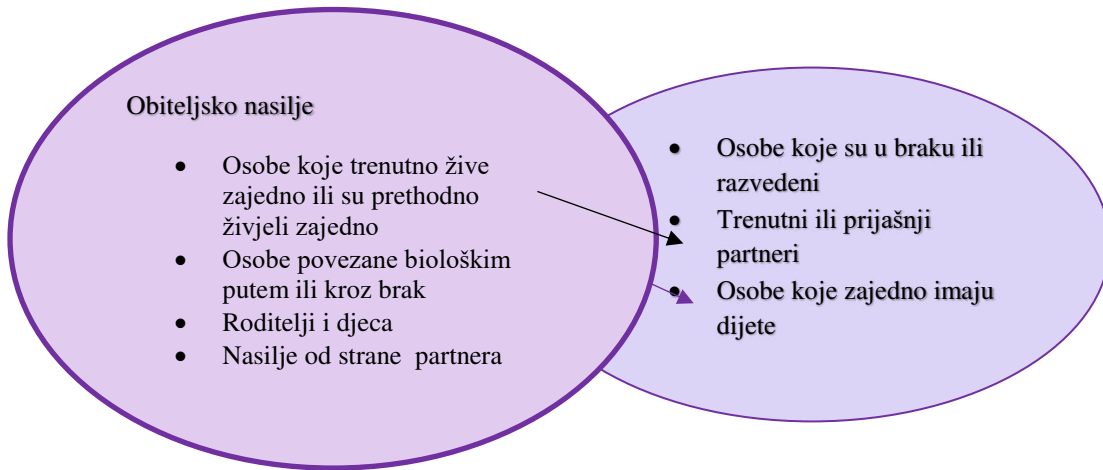
Nadalje, čimbenici koji povećavaju rizik od zanemarivanja i zlostavljanja djeteta jesu roditelji koji su mlađe životne dobi, samohrani roditelji, koji su doživjeli zlostavljanje i zanemarivanje, imaju osobni ili obiteljski stres (kao što je financijski stres, nasilje od strane intimnog partnera, društvena izolacija, problemi s mentalnim zdravljem ili poremećaj ovisnosti). Zanemarivanje obično proizlazi iz kombinacije čimbenika kao što su loše roditeljstvo, slabe vještine suočavanja sa stresom, nepodržavajući obiteljski sustavi i stresne životne okolnosti.

Poznato je da su neka djeca izložena višestrukim oblicima nasilja tijekom odrastanja. Čimbenike rizika za višestruko zlostavljanje potrebno je sagledavati od strane djeteta, njegovih roditelja i obitelji u cjelini. Prema Pećnik (2003) djeca koja su u djetinjstvu doživjela neki oblik zlostavljanja u svojoj obitelji u odrasloj dobi zlostavljaju svoju djecu te ih autorica tumači međugeneracijskim prijenosom nasilja. Ipak mnoge zlostavljane osobe prekidaju krug zlostavljanja. Emocionalno podržavajuće odrasle osobe koje su prisutne tijekom djetetovog odrastanja, obitelj, prijatelji, vrtić, škola, minimalni stresogeni događaji i mnogi drugi značajno mogu smanjiti ili prekinuti prijenos zlostavljanja djeteta.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (čl. 10) jasno definira da nasilje u obitelji podrazumijeva primjenu tjelesne sile uslijed koje nije nastupila ozljeda, tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci; psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost; spolno uznemiravanje; ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva za skrb o djeci; zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_70_1660.html).

Ovim Zakonom rješavanje problema nasilja u obitelji zahtijeva reakciju cijele zajednice i koordinirani sustav koji radi zajedno na pružanju podrške odraslima i djeci koja su

preživjela nasilje, rješavanju potreba rizika i sigurnosti te promicanju odgovornosti počinitelja.

Slika 3. Obiteljsko nasilje
(<https://project-sage.org/what-is-domestic-violence>)

Kao što je vidljivo (slika 3) nasilje u obitelji ne poznaje granice. Javlja se kod osoba koje trenutno žive zajedno ili su prethodno živjele zajedno. To su i osobe koje su biološki povezane, imaju djecu, u braku su ili razvedeni. Provedena su brojna istraživanja o učincima obiteljskog nasilja na djecu. Dokazi jasno pokazuju da djeca koja su izložena nasilju, mogu doživjeti niz intenzivnih emocija poput straha, tjeskobe, smanjenog osjećaja vlastite vrijednosti i zbunjenosti kao rezultat doživljenih traumatskih iskustava. Štoviše, svjedočenje nasilju u njihovom domu, značajno će narušiti njihov osjećaj sigurnosti i stabilnosti, čineći ih kontinuirano uznemirenima (Gustafsson i sur. 2014). Djeca mogu izražavati osjećaje bespomoćnosti često okrivljavajući sebe za agresiju kojoj svjedoče. Istraživanje Bilić i sur. (2012) pokazuje da kontinuirana izloženost obiteljskom nasilju, može promijeniti djetetovu percepciju i razumijevanje odnosa, povjerenja i sigurnosti, potencijalno uvjetujući razvoj posttraumatskog stresa te akademske i kognitivne poteškoće. Posljedice svjedočenja obiteljskom nasilju mogu biti razorne za djetetov razvoj zato Bilić (2018) naglašava važnost intervencija i podrške za ublažavanje trajnih učinaka obiteljskog zlostavljanja za djetetovu emocionalnu dobrobit i razvoj.

Rezultati istraživanja u području neuroznanosti, psihologije, pedagogije, prava, a posebice o roditeljstvu i njegovim posljedicama pokazuju da ulaganja u podršku razvoja djece od najranije životne dobi, može pozitivno utjecati na živote djece koja su žrtve zlostavljanja i pomoći im u osiguravanju njihove dugoročne dobrobiti.

Dodatno je potrebno istaknuti da su posljedice svjedočenja nasilju u obitelji vrlo kompleksne često raznolike, važno ih je prepoznati kako bi se djetetu pružila potrebna pomoć, potpora i osjećaji sigurnosti. Kada bi pokušali pronaći odgovor na pitanje što zapravo utječe na nasilje u obitelji, tada bi istaknuli da su se u posljednja dva desetljeća uvjeti za roditeljstvo promijenili znatno više nego ikada prije u ljudskoj povijesti. Obitelj današnjice suočena je s brojnim izazovima suvremenog društva. Danas prevladava stav da je umijeće roditeljstva iznimno složeno i povremeno emocionalno uznemirujuće. Zaposleni roditelji ističu da se osjećaju da su pod stresom, umorni, užurbani te da im nedostaje vremena za opuštanje i druženje s djecom, prijateljima i članovima obitelji. Polazeći od negativnog značaja koji stres ima u razvoju djeteta neophodno je da odgojitelji poznaju prirodu i mehanizme nastanka i djelovanja stresa, kao i moguće posljedice dugotrajnog stresa na razvojni tijek djeteta. Stres i tjeskoba djeteta rane i predškolske dobi koji su izazvani nepovoljnim obiteljskim okruženjem mogu uvjetovati razvojna nazadovanja, što znači da mogu izražavati ponašanja karakteristična za savladane faze razvoja (učestalo plakanje, sisanje prsta, traženje dude...).

Osjetljivost predškolskog deteta na nove situacije, njegova potreba za bliskošću i sigurnošću koje pružaju roditelji, čine osnovu njegovog straha od odvajanja. Djeca također mogu izražavati pojačanu tjeskobu tijekom odvajanja od roditelja i pokazivati znakove vidljivog straha kroz ponašanja poput mucanja i drugih govornih poteškoća. Ovaj široki spektar mogućih promjena u ponašanju ometaju djetetov svakodnevni život, posebice kvalitetu djetetovih interakcija s drugima (Vasta i sur. 2005).

Kako bi se problemi kojima su roditelji izloženi smanjili ili prevenirali potrebno im je pružiti podršku, kao i savjetovanje te edukaciju od strane stručnih službi. Prevencija zlostavljanja djece usmjerena je na jačanje snaga i otpornosti obitelji kako bi adekvatno skrbile za djecu i osigurali im uvjete za pravilan rast i razvoj. Strategije za sprječavanje zlostavljanja djece je dvostruka. Kratkoročni plan uključuje edukacije i intervencije. Dugoročno, djeca trebaju odrastati u sigurnim i brižnim zajednicama i okružjima, kako bi napredovala u skladu sa svojim mogućnostima i prirodnim potencijalima (Mennen i sur. 2010). Ili još konkretnije,

kreiranje okruŕja koje uspostavlja povjerenje, promiće pozitivno ponašanje i učvrćuje povezanost između odgojitelja, djece i roditelja ključno je za djetetov cjelokupni razvoj i napredovanje.

3.4. Problemi zlostavljanja i zanemarivanja djece s osvrtom na uloge odgojitelja

Kao što je rećeno u prethodnom tekstu ovoga rada, odgojitelji razvijaju bliske odnose s djecom i roditeljima, osobe su od povijerenja, imaju brojne svakodnevne prilike promatrati razvoj djece i uočavati početne znakove zlostavljanja. Zato mogu dati važan doprinos ranom otkrivanju i prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja djece. Štoviše, profesionalno su odgovorni prijaviti slućajeve sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje djece. Primjeri iz prakse pokazuju da odgojitelji doŕivljavaju emocionalne poteškoće kada se suoćavaju s djecom koja izraćavaju znakove zlostavljanja ili zanemarivanja. Primjerice, reagiraju sa širokim rasponom emocija među kojima su ljutnja, strah, zabrinutost i slično. U tom smislu Toros i Tiirik (2016) naglašavaju kako odgojitelji koji svjedoće zlostavljanju suoćavaju se s moralnim i profesionalnim dilemama te si postavljaju dva pitanja primjerice, trebaju li pomoći i kako djelovati. Prvo pitanje je definicijsko: Je li ovo zlostavljanje, drugo je temeljeno na djelovanju: Trebam li ovo prijaviti? Kako bi se izbjegle navedene i slične sumnje neophodno je pruŕati podršku odgojiteljima kroz suradnju s drugim sustrućnjacima s ciljem pronalaŕenja cjelovitog odgovora za dobrobit djeteta.

Istraŕivanje Coşgun i Çiftçi (2022) imalo je za cilj ispitati stavove odgojitelja o zanemarivanju i zlostavljanju djece, provedeno je na uzorku N-40 predškolskih odgojitelja koji su zaposleni u gradu Aksaray (Turska). Za potrebe istraŕivanja korišćena je fenomenologija. Fenomenološko istraŕivanje je kvalitativni istraŕivaćki pristup, koji ima za cilj utvrditi percepcije i razmišljanja pojedinaca o odrećenom fenomenu (Yıldırım i Şimşek, 2015. prema Coşgun i Çiftçi, 2022). Vaŕna istraŕivaćka pitanja definirana su u skladu s identificiranim ključnim konceptima ovoga rada, njegovom svrhom i ciljevima, a to su stavovi odgojitelja o zanemarivanju djeteta, ćimbenicima koji dovode do zanemarivanja i zlostavljanja djece, stavovi odgojitelja o tome kako sprijećiti zanemarivanje i zlostavljanje

djece, stavovi odgojitelja o postojećim zakonskim regulativama u zaštiti djece od zanemarivanja i zlostavljanja. Rezultati su potvrdili rezultate ranijih istraživanja, a to je da većina odgojitelja navodi da je najvažniji čimbenik koji dovodi do zanemarivanja i zlostavljanja djeteta njegova obitelj. Osim toga, odgojitelji su isticali važnost povećanja društvene svijesti o navedenoj problematici, preispitivanje zakonske regulative i osiguranja komunikacije s roditeljima kako bi se preveniralo zanemarivanje i zlostavljanje djece. Kada se općenito vrednuju rezultati provedenog kvalitativnog istraživanja, može se uvidjeti nesigurnost odgojitelja prema pitanjima zlostavljanja i zanemarivanja djece odnosno odgojitelji ističu da nemaju dovoljno razvijene kompetencije za prepoznavanjem znakova zlostavljanja djece. S obzirom na nedovoljne profesionalne kompetencije tijekom pružanja podrške djeci, odgojiteljeve socio-emocionalne sposobnosti mogu biti oslabljene što dovodi do osjećaja preplavljenosti stresom koji negativno utječe na mentalno zdravlje odgojitelja.

Istraživanje koje je provela Sunko (2016) također, pokazuje da se odgojitelji ne smatraju dovoljno kompetentnima za prepoznavanjem znakova zlostavljanja kod djece s kojima su svakodnevno u interakcijama. Slijedom navedenog, autorica zaključuje da je potrebno organizirati edukaciju i stručna usavršavanja za odgojitelje, koja bi doprinijela pravovremenom uočavanju mogućih znakova zlostavljanja i zanemarivanja djece. Nadalje, pregledom recentne literature vidljivo je da neki autori u svojim radovima govore o rizičnim čimbenicima nasilja među djecom koji su jedinstveni za predškolsko okruženje, a koji uključuju odgojiteljev nedostatak vještina upravljanja odgojnom skupinom, slabo razvijene sposobnosti komunikacije i neučinkovitost u održavanju discipline (Kraljic Babić i Vejmelka, 2015). Iz toga zaključujemo da je potrebno odgojitelja u njegovom profesionalnom djelovanju osnažiti i educirati kako pravilno djelovati u profesionalno izazovnim situacijama. Autorice zaključno navode da je rana prevencija imperativ za promicanje dobrobiti i zdravog razvoja djece koja su doživjela zlostavljanje. Međutim kako bi se rana prevencija mogla odvijati, potrebna je suradnja i angažiranost stručnjaka različitih profila jer samo timskim radom moguće je pružiti cjelovitu pomoć i podršku djeci koja su zlostavljana ili zanemarivana.

Zanimljive rezultate istraživanja percepcije i iskustva odgojitelja sa zlostavljanom i zanemarivanom djecom daju Toros i Tiirik (2016). Istraživanje je provedeno na uzorku od 147 odgojitelja na području grada Talin (Estonija). Cilj istraživanja bio je utvrditi percepciju i iskustva odgojitelja vezano za djecu u potrebi u kontekstu zanemarivanja i zlostavljanja. Dobiveni rezultati nastali primjenom kvalitativne i kvantitativne metodologije pokazuju da

odgojitelji općenito razumiju značenje pojma djeteta u potrebi te da imaju određena iskustva s navedenom djecom u odgojnim skupinama. Prema mišljenjima odgojitelja koji su sudjelovali u ovome istraživanju, djeca koja su zanemarena ili zlostavljana djeluju umorno, neuredno, imaju vidljive tjelesne ozljede, izražavaju probleme s emocionalnim ili mentalnim zdravljem i slično.

Kako bi se ispitali stavovi odgojitelja o djetetu u potrebi, u prvoj fazi provedbe istraživanja pokušalo se saznati kako odgojitelji tumače pojam odgojno zanemareno djeteta. Većina odgojitelja navedeni pojam povezuje s djecom bez odgovarajuće roditeljske skrbi te ističu: neuredan izgled, nedostatak brige kod kuće, nesigurno djeteta, nesposobno roditeljstvo, roditeljsko zlostavljanje, alkohol i slično. Drugim istraživačkim pitanjem pokušalo se saznati kako odgojitelji prepoznaju moguće zlostavljanje i zanemarivanje djeteta. Odgojitelji koji su sudjelovali u ovome istraživanju uglavnom prepoznaju zlostavljanje i zanemarivanje djece te najčešće navode da primjećuju: modrice, ožiljke, plakanje, distraktibilnost pažnje, povučenost, agresivnost, ispade bijesa i slično. Rezultati istraživanja Karmen Tors i Riine Tiirik u skladu su s prethodno provedenim istraživanjima, koji pokazuju da se odgojitelji ne osjećaju dovoljno kompetentnima za prepoznavanje djeteta u potrebi kao i njihovoj spremnosti da na odgovarajući način reagiraju kad se pojavi sumnja na zlostavljanje. Rano otkrivanje zlostavljanja nad djecom od strane odgojitelja i stručnih suradnika iznimno je bitno. Autorice ovoga rada kao jedno od mogućih rješenja navode osnaživanje kompetencija odgojitelja u području odgojno-obrazovnog rada kao i prepoznavanje zlostavljane djece u skladu s profesionalnom odgovornošću. Uz to, naglašavaju značaj pružanja potpore roditeljima u njihovoj roditeljskoj ulozi kako bi unaprijedili roditeljske kompetencije i ostvarili partnersku suradnju za dobrobit djece. Zbog toga se kao nužnost nameće potreba za organizacijom dodatnih edukacija usmjerenih na prevenciju i smanjivanje rizika kao i prevenciju zlostavljanja ili zanemarivanja kroz edukaciju roditelja. Zaključno se ističe da rano prepoznavanje zlostavljanog i zanemarenog djeteta i rana intervencija rezultira unapređenjem kvalitete života djece u poticajnom okružju koje je najvažnije za svako djeteta.

Jedno novije istraživanje imalo je za cilj ispitati koje su moguće prepreke odgojitelja za prijavljivanjem zlostavljanja djece (Scott Brunborg, Bjørknes, Bang, 2024). U istraživanju je sudjelovao respektabilan broj odgojitelja (N = 1369), od toga 92 % žena iz 170 norveških vrtića koji su ispunili e-upitnik koji je sadržavao 24 pitanja. Za potrebe istraživanja provedena je faktorska analiza kako bi se odgovori grupirali i jasnije interpretirali dobiveni

rezultati. Metodom glavnih komponenti izdvojena su četiri ekstrahirana faktora. Prvi faktor *Negativne posljedice za dijete* obuhvaćao je prepreke vezane uz zabrinutost odgojitelja u slučajevima prijave zlostavljanja. Drugi faktor *Odnosi* uključivao je prepreke vezane uz zabrinutost odgojitelja da će interakcija s djetetom ili djetetovim roditeljima biti ugrožena ako prijave zlostavljanje. Treći faktor *Kompetencije* uključuje nedostatak znanja i samopouzdanja u njihove sposobnost da pravovremeno prepoznaju znakove zlostavljanja i primjereno postupaju sa zlostavljenom djecom. Četvrti faktor *Suradnici* odražavao je zabrinutost odgojitelja da će stručni suradnici negativno reagirati na njihove pokušaje posebice oni koji mogu biti manje uspješni. Općenito, rezultati provedenog istraživanja pokazuju da su kompetencije (znanje) odgojitelja značajan prediktor samoprocjene uspješnosti za pružanje podrške zlostavljanoj i zanemarenoj djeci i njihovim obiteljima.

Uvidom u dostupnu literaturu koja je objavljena kod nas i u svijetu, zlostavljanje djece najčešće se citira u četiri oblika, a to su: tjelesno, seksualno, emocionalno i zanemarivanje. U daljnjem tekstu ovoga rada opisuju se posljedice navedenih oblika zlostavljanja.

4. VRSTE ZLOSTAVLJANJA

4.1. Tjelesno zlostavljanje

Tjelesno zlostavljanje u djetinjstvu, prisutno je u svim sredinama od davnina i zadržalo se do danas. Teško je odrediti opće prihvaćenu definiciju tjelesnoga zlostavljanja. S jedne strane tjelesno zlostavljanje je globalni problem uvjetovan brojnim kulturnim, ekonomskim i socijalnim značajkama. Drugo, individualni stavovi u pojedinim društvima otežavaju generaliziranje i detaljno definiranje svega onoga što se smatra tjelesnim zlostavljanjem djece. Neki autori umjesto pojma tjelesnog zlostavljanja koriste pojam nasilja (Bilić, 2018). Spomenuta autorica smatra tjelesno kažnjavanje i zlostavljanje oblicima nasilja između kojih je vidljiva razlika u stupnju odnosno intenzitetu. Već je rečeno da na neprihvatljiva ponašanja prema djeci utječu različite vrijednosti vezane uz djecu, još uvijek postoje mišljenja da je nasilje dio rasta i razvoja djeteta.

Nasilje među djecom događa već u najranijem životnom razdoblju. Djeca u jaslicama mogu imati tragove ugriza prisutni su ispadi agresije koji su često bez razloga, prisutna je ljutnja, impulzivnost, burno reagiranje i slično. Daljnjim odrastanjem, kao jedan od modaliteta tjelesnog nasilja događa se kada jedno dijete ili više djece ismijavaju određeno dijete, udaraju, grizu ili tuku drugo dijete. Štoviše, nasilje može biti neizravno, a prepoznamo ga isključivanjem djeteta iz grupe, ignoriranjem i širenjem lažnih, ružnih, štetnih priča. Djeca prikrivaju tjelesno zlostavljanje jer su u strahu da im drugi neće vjerovati zbog čega se odlučuju na šutnju i život u samoći. Suradnjom odgojitelja i roditelja, te drugih stručnjaka navedene i slične problem potrebno je prepoznati i u suradnji s drugim stručnjacima adekvatno prevenirati (Bilić i sur. 2012).

Različiti oblici tjelesnoga zlostavljanja uglavnom se identificiraju uočavanjem vidljivih znakova, odnosno povredama na tijelu djeteta. Iz navedenog slijedi često citirana definicija koja naglašava da je tjelesno zlostavljanje namjerno agresivno ili nasilno ponašanje jedne osobe prema drugoj

koje za posljedicu ima tjelesnu ozljedu (Vasta i sur. 2005). Time se želi ukazati da tjelesno zlostavljanje u djetinjstvu ima znakove koje je moguće uočiti kao što su primjerice modrice na licu, bedrima, potkoljenici, leđima, trbuhu, potiljku i sl. To mogu biti i opekotine, prijelomi kostiju, ogrebotine, posjekotine, čupanje kose, ozljede i oštećenje mozga, nasilna smrt djeteta uzrokovana teškim ozljedama. Tjelesno kažnjavanje iznimno je opasno za djecu, ne samo kao značajan uzrok bolesti i smrtnosti djece, već i kao značajan čimbenik u poticanju nasilničkog ponašanja te u razvoju drugih poremećaja ponašanja u kasnijoj životnoj dobi (<https://cuvamte.gov.rs/sr/sta-je-nasilje/fizicko-nasilje/>). Tjelesno zlostavljanje odnosi se na namjerno nanošenje ozljeda koje rezultiraju bolom i/ili tjelesnom ozljedom. Kao i kod svih oblika nasilja, cilj počinitelja nije samo (ili ne mora uvijek) izazvati bol. To je nasilje koje pokazuje razlike u društvenoj moći ili može imati namjeru promovirati određene zahtjeve, ponekad putem prisile. Različite kulture primjenjuju različite načine discipliniranja djece. Neke kulture još uvijek koriste tjelesno kažnjavanje kao odgojne metode koja obuhvaća različite postupke koji se razlikuju prema intenzitetu, učestalosti i sredstvima (Pećnik, 2003). Tjelesna kazna je nasilna odgojna metoda odnosno primjena fizičke sile na integritet djeteta i ne mijenja ponašanje djeteta već djeluje suprotno, može uvjetovati pogoršanje ponašanja za koje je dijete kažnjeno.

Roditeljske prakse tjelesnog kažnjavanja kao što je batinanje djece i njegov utjecaj na razvoj djece detaljno su opisane u znanstvenom radu Gershoff i Grogan-Kaylor (2016). Provedena meta-analiza je pokazala da tjelesno kažnjavanje doprinosi razvoju eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju, smanjenju kognitivnih sposobnosti, slabijem samopouzdanju te narušenom mentalnom zdravlju. Unatoč tome i dalje je zabrinjavajuće da tradicionalne odgojne metode kao što je batinanje djece primjenjuje velik broj roditelja diljem svijeta. Naime, putovanjem kroz vrijeme (povijesna usporedba) i različite kulture (komparativna kulturološka analiza), može se uvidjeti da se prema djeci postupalo na različite načine.

Već je rečeno, tjelesno nasilje uključuje povremeno ili često grubo postupanje, namjerno nanošenje boli, tjelesnih ozljeda, kao i ponašanje roditelja i drugih osoba koje uključuje potencijalni rizik od tjelesnog ozljeđivanja, čije posljedice mogu, ali i ne moraju biti uočljive. Bilić (2018, str. 68) ide korak dalje ističući: „ *uvijek kada se bilo koji čin s potencijalom ozljede (guranje, udaranje i sl.) koristi namjerno i opetovano od strane jedne ili više osoba koji su*

snažniji, s ciljem da se demonstrira nadmoć i žrtvi nanese tjelesna bol, govori se o tjelesnom nasilju. “

Istraživanja su pokazala da pojedinci koji dožive tjelesno zlostavljanje često se osjećaju bespomoćno i izolirano te su skloni kasnijem razvoju brojnih patoloških stanja, uključujući depresiju, poremećaje prehrane, posttraumatski stresni poremećaj, anksiozne poremećaje i probleme s ovisnošću (Bilić i sur. 2012). Meta-analiza koja je uključila više od 160 000 djece pokazala je da tjelesno kažnjavanje može imati rizik za tjelesno zlostavljanje te rezultirati negativnim ishodima za djecu primjerice, narušeno mentalno zdravlje, slabije razvijene spoznajne vještine, niže samopoštovanje, agresivnost i negativne interakcije s drugima (Gershoff i Grogan-Kaylor, 2016).

Jorge Cuartas i Katie McLaughlin sa Sveučilišta Harvard proveli su istraživanje o tjelesnom kažnjavanju djece te su utvrdili da tjelesno kažnjavanje povećava internalizirane probleme kod djece poput depresije i anksioznosti, doprinosi razvoju poteškoća u ponašanju, slabije prosocijalno ponašanje i lošije verbalne sposobnosti. Spomenuti izvori naglašavaju da tjelesno kažnjavanje utječe na promjenu djetetove moždane funkcije na sličan način kao teži oblici zlostavljanja. Djeca predškolske i školske dobi (i odrasle osobe) koje su tjelesno zlostavljane imaju veću vjerojatnost da će razvijati anksiozne i depresivne poremećaje, poteškoće s ostvarivanjem pozitivnih interakcija u školi i vještinama regulacije emocija, a koje su neophodne za uspjeh u obrazovnim okružjima (<https://www.gse.harvard.edu/ideas/usable-knowledge/21/04/effect-spanking-brain>).

Istraživanje koje je utvrdilo utjecaj nasilja u obitelji kroz intimno partnersko nasilje (eng. *intimate partner violence*, akronim IPV) na probleme u ponašanjima djece detaljno je opisano u znanstvenom radu Gustafsson, Barnett, Towe-Goodman, Mills-Koonce, Cox, (2014). Zanimljivo je i zlostavljanje djece često se događa s drugim oblicima obiteljskog nasilja, kao što je zlostavljanje od intimnog partnera. Rezultati provedenog istraživanja potvrđuju dvosmjernu povezanost između IPV-a koje je počinio otac i majčine tjelesne agresije usmjerene prema djetetu, te naglašavaju da navedeni agresivni oblici ponašanja roditelja uvjetuju probleme ponašanja djeteta tijekom boravka u vrtiću. Kontinuirana izloženost IPV-u povezana je s nizom negativnih ishoda za djecu, uključujući nedostatak socijalne kompetencije te emocionalne

probleme i ponašajne probleme. Iako se prepoznaje kontinuitet nasilnog ponašanja od blagog do težeg, u odgojno obrazovnom sustavu najvažnije je implicitno i eksplicitno promicati stav da ono nije prihvatljivo. Suprotno navedenom, toleriranje tjelesnog nasilja daje djeci negativne poruke, što uvjetuje još više nasilja. U literaturi čimbenici rizika za tjelesno zlostavljanje djece promatraju se u kontekstu nekih značajki djeteta, roditelja i okoline i kao takvi promatraju se zasebno, ali i u cjelini čime se ističe nužnost razmatranja u kontekstu ekološkog pristupa (Sesar i sur. 2021, str. 39) stoga je važno istaknuti „...nužnost njihova razmatranja u jednom širem kontekstu koji pretpostavlja ekološki pristup, a ne samo kao individualnih determinanti zlostavljanja.“ Prema spomenutim autoricama, proces identificiranja i tretiranja tjelesnog zlostavljanja djeteta iznimno je kompleksan i zahtjeva analiziranje, propitivanje, razgovaranje i uočavanje znatno prije poduzimanja koraka za prevenciju ili sprječavanje mogućeg ili daljnijega zlostavljanja djeteta. Nenasilan odgoj podrazumijeva obiteljski kontekst u kojem se dijete osjeća prihvaćeno i sigurno te isključuje tjelesno ili psihičko ponižavanje, kažnjavanje, kršenje prava na poštivanje tjelesnog integriteta i djetetova dostojanstva. Na temelju istraživanja Gershoff i Grogan-Kaylor, (2016) može se zaključiti da obrazovni programi za roditeljstvo mogu učinkovito spriječiti tjelesno zlostavljanje djece povećanjem znanja roditelja o razvoju djeteta, poboljšanjem roditeljskih vještina odgoja djece i poticanja zdravih odnosa.

4.2. Seksualno zlostavljanje

Seksualno zlostavljanje može biti tjelesno, verbalno ili emocionalno. Seksualno zlostavljanje djece, oblik je zlostavljanja koje podrazumijeva seksualni čin koji je nametnut djetetu koje nije dovoljno emocionalno i spoznajno razvijeno za navedeni čin. Seksualni odnos zasnovan je na moćnijoj i dominantnoj poziciji počinitelja, koji je u suprotnosti s djetetovom životnom dobi, iskustvom i položajem (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Sličnu definiciju daju Sesar i sur. (2021, str. 105) te naglašavaju da seksualno zlostavljanje podrazumijeva: „*uključivanje zavisnog, razvojno nezrelog djeteta i/ili adolescenta u seksualne aktivnosti, koje ono ne može razumjeti, na koje ne može dati zreli pristanak i koje ugrožavaju socijalne tabue obiteljskog*

života.“ Prema spomenutim autoricama, upravo autoritet i moć omogućuju zlostavljaču da iz pozicije odrasle osobe prisiljavaju dijete na seksualni čin. Slijedom navedenog, opravdano je zaključiti da je navedeno ponašanje odrasle osobe izravno ugrožavanje djetetove osobnosti.

Posebno su u riziku za seksualno zlostavljanje mirna tiha, povučena djeca ili nasuprot tome znatiželjna i otvorena djeca i djeca s iskustvima ranije viktimizacije. U tom smislu Bilić i sur. (2012, str. 83) zaključuju: *da svaka radnja kojom odrasli nagovaraju ili prisiljavaju djecu da sudjeluju u nekoj seksualnoj aktivnosti, ili ga nagovaraju na spolni čin radi zadovoljavanja svojih seksualnih ili ekonomskih interesa kod djece ostavlja brojne teške i trajne posljedice.*”

Istraživanja definiraju seksualno zlostavljanje djece kao svaki seksualni čin između odrasle osobe i maloljetne osobe ili između dvije maloljetne osobe kada jedna ima moć nad drugom te prisiljavanje ili nagovaranje djeteta na bilo koju vrstu seksualnog čina. Također, uključuje nekontaktne radnje kao što su ekshibicionizam izloženost pornografiji, voajerizam i komunikacija na seksualni način putem telefona ili interneta (Easton, Coohy, O’Leary, Zhang i Hua, 2011).

Promjene u ponašanju česti su znakovi seksualnog zlostavljanja djeteta. Za potrebe rada i istraživanja s naslovom *Utjecaj seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu na psihoseksualno funkcioniranje tijekom odrasle dobi* (Easton i sur. 2011) sudjelovalo je 165 odraslih osoba koje su bile seksualno zlostavljane kao djeca (ženskih 80.6%; muških 19.4%). Da bi se ispitaio utjecaj seksualnog zlostavljanja i njegovo djelovanje u odrasloj dobi, u istraživanju je primijenjen polustrukturirani intervju. Rezultati provedenog kvalitativnog istraživanja pokazuju da seksualno nasilje ostavlja izražene posljedice na mentalno i tjelesno zdravlje, socijalni život odraslih osoba koje su ga doživjele. Uvažavajući preporuke i obrazloženja spomenutih autora moguće je istaknuti da seksualno zlostavljanje podrazumijeva uključivanje djeteta u seksualnu aktivnost, promatranje seksualne aktivnosti, izlaganje djeteta pornografskom materijalu, neadekvatno dodirivanje djeteta kao i davanje sugestivnih seksualnih komentara djetetu.

Brojna istraživanja, primjeri iz stvarnog života i pravni slučajevi potvrđuju stvarnost seksualnog uznemiravanja djeteta i u sve nižoj životnoj dobi. Kada bi pokušali pojasniti značenje pojma seksualnog uznemiravanja tada bi istaknuli da je obilježeno je asimetričnom moći u odnosu koji

podrazumijeva životnu dob, tjelesnu snagu i element prisile. Seksualno zlostavljanje djece globalni je problem koji ne poznaje tjelesne, financijske, socioekonomske, geografske, kulturološke ili rodne granice. Ili još konkretnije, seksualno zlostavljanje djece duboko je kršenje temeljnih prava djeteta i kazneno djelo prema zakonu, a posljedice ovog zločina su dalekosežne za djecu, obitelji i zajednicu. Procjenjuje se da je u svijetu svako osmo dijete žrtva nekog oblika seksualnog nasilja na internetu ili u stvarnom životu. U Europi je to svako peto dijete. Zlostavljanje se uglavnom događa u krugu osoba u koje dijete ima povjerenje, zbog čega je djeci teško prijaviti zlostavljanje i prevladati ga. Između 70 % i 85 % djece žrtava –dobi od 1 do 18 godina poznaje zlostavljača (<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/prevent-child-sexual-abuse-online/#facts>).

Seksualno zlostavljanje pojavljuje se u nizu različitih oblika te uključuje širok raspon radnji između djeteta i odrasle osobe ili starijeg djeteta. To podrazumijeva seksualno dodirivanje, uznemiravanje mamljenje (eng. *grooming*), iskorištavanje, seksualno iznuđivanje, prisile na internetu i slično. Grooming je pojam koji opisuje proces u kojem se potencijalni seksualni zlostavljač sprijatelji s djetetom s ciljem stjecanja njegova povjerenja, kako bi nagovorio dijete na uključivanje u seksualne aktivnosti (Gershoff i Grogan-Kaylor, 2016).

Brojne epidemiološke studije pokazuju da djeca i mladi svih kultura, etničkih i socioekonomskih pozadina i životne dobi mogu biti seksualno zlostavljani. Rano prepoznavanje i primjerena intervencija svakako će umanjiti posljedice seksualnog zlostavljanja i osigurati oporavak djeteta. Općenito rečeno, važno je djecu učiti vrijednostima poštovanja, dostojanstva i jednakosti u njihovom emocionalnom i socijalnom razvoju. Tako djeca mogu upoznati i razumjeti svoja prava i naučiti kako se zaštititi. Odgojitelj je iznimno važna osoba za pružanje podrške djetetu koje je doživjelo seksualno zlostavljanje. Kao što je već rečeno, važno je da odgojitelj ima razvijene kompetencije za pružanjem podrške djetetu te da se kontinuirano educira i stječe nova znanja i vještine za rad u tom području. S obzirom na to da se odgojitelji ne smatraju dovoljno kompetentnima za rad s djecom koja su seksualno zlostavljana Vitalaki (2013) ističe važnost ključne uloge profesionalnog usavršavanja koje bi trebalo biti konstruktivno, holističko i podražavajuće za odgojitelja.

Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, također poznata kao "Konvencija iz Lanzarotea", zahtijeva kriminalizaciju svih vrsta seksualnih prijestupa protiv djece. Njime se navodi da će države u Europi i šire usvojiti posebne zakone i poduzeti mjere za sprječavanje seksualnog nasilja, zaštitu djece žrtava i kazneni progon počinitelja. Navedeni dokument predstavlja značajan iskorak u sprječavanju seksualnog nasilja, zaštiti djece i kažnjavanju počinitelja, a utemeljen je na Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i predstavlja prvi instrument kojim se prema seksualnom zlostavljanju djece odnosi kao prema zločinu neovisno o tome tko ga je i gdje počinio (<https://rm.coe.int/1680084822>)

4.3. Emocionalno zlostavljanje

Emocionalno zlostavljanje je svaka vrsta zlostavljanja koja uključuje kontinuirano emocionalno zlostavljanje djeteta. Ponekad se naziva psihičko zlostavljanje. Emocionalno zlostavljanje može uključivati namjerni pokušaj da se dijete prestraši, ponizi, izolira ili zanemari.

Neki od oblika emocionalnog zlostavljanja su: manipuliranje, vrijeđanje, odbijanje, izolacija, prijetnje različitim posljedicama ili kaznama. Općenito rečeno, emocionalno zlostavljanje je oblik ili način ponašanja odraslih prema djetetu koji rezultira povređivanjem djeteta. Potrebno ga je promatrati u kontinuumu od relativno blagih povremenih ponašanja do težih, kontinuiranih koji izazivaju dugotrajne posljedice. Česti oblici emocionalnog zlostavljanja podrazumijevaju ponižavanje ili stalno kritiziranje djeteta, neuvažavanje djetetove individualnosti, izlaganje djeteta uznemirujućim događajima ili situacijama, manipuliranje i slično. Za razliku od tjelesnog ili seksualnog zlostavljanja, emocionalno zlostavljanje djeteta teže je prepoznati. Iako emocionalno zlostavljena djeca nisu novina, broj takve djece je u posljednjih dvadesetak godina puno veći nego prije jer: „*prolaze pored odraslih često neprimijećena i zaboravljena u svojoj tuži i strahovima*“ (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja 2003, str.30).

Prema Kari Killen (2001) emocionalno zlostavljanje teško je procijeniti budući da ono uključuje široki spektar ponašanja i prisutno je u brojnim životnim situacijama. Štoviše, prisutno je i u drugim oblicima zlostavljanja. Nadalje, može se tumačiti kao kroničan stav ili postupanje odraslih osoba prema djetetu koji ometaju razvoj djetetove pozitivne slike o sebi. Emocionalno zlostavljanje potrebno je sagledati u kontekstu kulture i socijalne sredine u kojoj se određena postupanja događaju. Tumačenja, definicije i stavovi o emocionalnom zlostavljanju su različiti zbog kulturološke uvjetovanosti. Konkretnije: *„osim razlika u percepciji odgoja i metoda discipliniranja djece, postoje i kulturološke razlike u pogledu emocionalnog zlostavljanja...“* (Sesar i sur. 2021, str. 168).

Iako emocionalno zlostavljanje može biti suptilno i manje uočljivo za razliku od drugih oblika zlostavljanja ono ostavlja duboke tragove koji utječu na cjelokupni život djeteta i njegove buduće odnose. Emocionalno nasilje uključuje trajne, kronične obrasce ponašanja koji postaju prevladavajući način djetetova života i koji ostavljaju ožiljke na djetetovoj osobnosti. Bowlby (1973. prema Killen, 2001) govoreći o obitelji ističe roditeljsko odbacivanje i emocionalno zlostavljanje koje se očituje u roditeljskom neprijateljstvu i agresivnosti, odnosno ravnodušnosti i zanemarivanju. U nastojanju jasnijeg određenja emocionalnog zlostavljanja Bilić i sur. (2012, str.118) naglašavaju da je: *„emocionalno zlostavljanje kontinuirano neprijateljsko i/ili indiferentno ponašanje roditelja i drugih koji nastupaju s pozicije moći, na temelju kojega dijete može zaključiti da je bezvrijedno, nevoljeno, neadekvatno, što slabi njegovu emocionalnu dobrobit i psihološku stabilnost, te negativno utječe na njegov razvoj i dobrobit.*

Definicije zanemarivanja su različite, a emocionalno zanemarivanje i emocionalno zlostavljanje mogu se smatrati dijelom spektra nedostatka usklađivanja interakcija roditelja i djeteta (Mennen, Kim, Sang, i Trickett, 2010). U prilog dubljeg shvaćanja emocionalnog zlostavljanja potrebno je podsjetiti na rezultate istraživanja koji govore da emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje u djetinjstvu može rezultirati trajnim promjenama ljudskog mozga (Bujišić, 2005). Kako djeca rastu, njihov mozak prolazi kroz razdoblja intenzivnog razvoja. Negativna iskustva mogu poremetiti razvojna razdoblja, što posljedično dovodi do promjena u mozgu. Istraživanja su pokazala jasne razlike u devet regija mozga između onih koji su doživjeli traumu u djetinjstvu i onih koji nisu. Najočitiije promjene bile su u dijelovima mozga koji pomažu u ravnoteži emocija i impulsa, kao i samosvjesnog mišljenja i razumijevanja (Maguire i sur. 2015). Rezultati

istraživanja su pokazali da su promjene u strukturi mozga dovoljno izražene te da potencijalno uzrokuju psihološke i emocionalne probleme u odrasloj dobi, poput mentalnih poremećaja i smanjena kvalitete života. Rana intervencija može pomoći da se minimiziraju dugoročni utjecaji negativnih iskustava na razvoj mozga.

Rizični čimbenici za nastanak ili ponavljanje emocionalnog zlostavljanja mogu biti povezani s teško odgojivom djecom. Dijete teškog temperamenta u odnosu na drugu djecu pokazuje više neprilagođenog ponašanja i negativnog raspoloženja, teže se prilagođava novim situacijama, nerado pristupa drugim osobama i novim iskustvima te su u povećanom riziku od tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja (Maguire i sur. 2015).

Kao što je rečeno, emocionalno nasilje u obitelji teže je prepoznati jer ne ostavlja vidljive tragove već je određeno različitim nepoželjnim interakcijama koje karakteriziraju cjelokupan odnos roditelja i djeteta. Danas postaje jasni dokazi da emocionalno zlostavljanje uzrokuje dugoročne posljedice u djetetovom razvoju. Takav odnos može rezultirati stvarnom ili potencijalnom štetom za dijete. Prisutno je u obiteljima s niskim prihodima, razvedeni, samohrani roditelji, obitelji u kojima postoje problemi s ovisnošću i slično. Roditelji, odgojitelji i svi oni koji prate dijete na putu njegov rasta i razvoja odgovorni su štititi prava djeteta te aktivno djelovati za njegovu dobrobit. Aktivnosti za sprečavanje zlostavljanja i zanemarivanja djece imaju cilj, a to je pomoći obiteljima da jačaju zaštitne čimbenike i umanje uzroke i čimbenike rizika. Uloga odgojitelja je da kreira pozitivno ozračje u odgojnoj skupini, njeguje pozitivne odnose s djecom, zna kako se ponašati prema emocionalno zlostavljanom djecom te prema potrebi surađuje sa stručnim suradnicima u vrtiću ili stručnim službama u drugim institucijama.

5. UTJECAJ MEDIJA NA ZLOSTAVLJANJE DJECE

Poznato je da djeca koriste digitalne uređaje za zabavu i opuštanje ili kako bi kreirala svoj svijet u kojem se nalaze virtualni prijatelji, virtualna priroda, igrice s različitim efektima i često nerealan odnosno savršen prikaz svakodnevnoga života. Pojednostavljeno rečeno, dodiranjem na tipku enter moguće je otvoriti nove digitalne svjetove, u kojemu prevladavaju virtualni ljudi i događaji. Roditelji su najodgovorniji za vrijeme koje djeca provode na mrežnim stranicama. Stoga bi trebali svojoj djeci biti uzor koji postavlja granice, međutim brojni primjeri iz života pokazuju da su roditelji duboko uronjeni u virtualan svijet koji ih udaljuje od obiteljskog života. Suvremene teorije koje se temelje na znanstvenim istraživanjima naglašavaju da učestala dostupnost nasilnim sadržajima putem različitih medija (televizora, kompjutera, interneta) dovodi do sve veće pojave nasilničkog ponašanja među vršnjacima (Selak Bagarić, Buljan Flander, Roje i Raguž, 2021).

Intenzivan razvoj interneta i digitalnih medijskih platformi stvorio je novu kulturu digitalnih medija. Danas su mediji složeni, uzbudljivi i brži nego ikada prije. Mediji postaju dio života i odrastanja, ali i izvori različitih poruka za dijete. Djeca odrastaju u digitalnom okružju u koje se sve ranije uključuju primjerice dijete koje ne zna hodati niti govoriti u rukama drži mobitel ili tablet, gleda crtane filmove, često u naručju majke. Navedeni ili slični primjeri dio su svakodnevnoga života. S obzirom na to da su djeca već od najranijeg djetinjstva okružena različitim vrstama medija, djetinjstvo se u literaturi opisuje kao medijsko.

Utjecaj medija predmet je rasprava stručnjaka i znanstvenika različitih znanosti, uz česta neslaganja i niz otvorenih pitanja. Razvoj medija, kao što je već navedeno, utječe na brojne rasprave o negativnom utjecaju medija na dijete, dok se manje pozornosti pridaje razvojno primjerenim medijima u podržavanju pozitivnih ishoda za djecu. Postoje brojne knjige koja su objavljene kod nas i u svijetu koje govore o pozitivnim i negativnim učincima medija na ponašanje djece (televizija, radio, računalna tehnologija, video igre, internet, mobilni telefoni) te se sustavno analizira značaj tehnologije koju je moguće koristiti na različite načine.

Digitalna okruŒja djeci nude prilike za povezivanjem, učenjem, igru i zabavu. Mediji utječu na Œivote djece otvaraju im neograničene mogućnosti učenja, zabave i stjecanja novih iskustava. Štoviše, internetska zabava može podrŒati djecu u razvijanju novih interesa za obrazovna, informativna i druga online iskustva. Međutim, internet može predstavljati brojne rizike za djecu u cijelom svijetu, što uključuju izloŒenost internetskom zlostavljanju, nasilnim sadržajima koji su pokretači pogoršanja mentalnog zdravlja među djecom i mladima. Elektroničko nasilje (engl. *cyberbullying*) je svaka komunikacijska aktivnost koja se događa online. Internetsko nasilje može biti posebno štetno za djecu zbog svoje raširenosti. U jednom od istraŒivanja (2024) sudjelovalo je 500 djece i više od 6000 odgojitelja iz petnaest zemalja u EU, Azije i JuŒne Amerike o njihovim stavovima, mišljenjima i iskustvima povezano sa sigurnošću djece na internetu. Odgojitelji u prosjeku navode da djeca imaju koristi i prednosti od online usluga u područjima komunikacije, zabave i obrazovanja. Istodobno, uočajaju i njegove negativne posljedice. Odgojitelji su često isticali loše učinke na mentalno zdravlje djece i njihovu dobrobit, kao i zabrinutost za privatnost i sigurnost djece na internetu. Djeca su izražavala svoju zabrinutost zbog mogućeg kontakta sa strancima (eng. *stranger danger*) također u kontekstu potencijalnog seksualnog nasilja (više o tome: <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online>).

Zanimljivo tumačenje utjecaja medija na rano djetinjstvo daju Vossen, Piotrowski i Valkenburg (2014) ističući da mediji mogu generirati i pozitivne i negativne učinke. Prema spomenutim autorima snaga medija je intenzivna jer može utjecati na to kako se djeca osjećaju, uče, razmišljaju i ponašaju. Poznato je da se utjecaj medija odvija na nekoliko načina: izravnim djelovanjem na djecu kao korisnike i primatelje medijskih sadržaja i neizravno djelovanjem na osobe koje su značajne za djecu te na društveno i kulturno okruŒje u kojem dijete odrasta. Djelovanje medija na djecu uvjetovano je medijskim sadržajima koje dijete koristi u području psihofizičkog razvoja djeteta kao i njegovom trenutnom stupnju razvoja, ali i o brojnim drugim čimbenicima koji mogu ublaŒiti ili pojačati negativno ili pozitivno djelovanje medijskih sadržaja (<https://www.aem.hr/wp-content/uploads/2019/01/Preporuke-za-za%C5%A1titu-djece-i-sigurno-kori%C5%A1tenje-elektroni%C4%8Dkih-medija.pdf>).

Više od pedeset godina istraŒivanja svjedoče o značajnom utjecaju medija na razvoj djeteta. IstraŒivanje Strasburger, Jordan i Donnerstein (2010) je pokazalo da djeca i adolescenti u

interakciji s različitim vrstama medija provode više vremena nego u bilo kojoj drugoj aktivnosti, prosječno nekoliko sati dnevno. Prema spomenutim autorima uvijek kada se istražuju medijski učinci, ključno je ne samo utvrditi općeniti značaj ili utjecaj medija već istraživati kako mediji utječu na ponašanje djece. Rezultati iz proučene literature upućuju na činjenicu da su predloženi neki općeniti mehanizmi za objašnjenje medijskih učinaka međutim empirijski dokazi koji podupiru ove temeljne mehanizme uglavnom su još uvijek skromni. Komparirajući različita istraživanja spomenuti autori naglašavaju individualnu važnost utjecaja na pojedinca i moguće razlike, jer neka djeca mogu biti više osjetljiva na utjecaj medija dok su druga manje osjetljiva.

Zato buduća istraživanja trebaju utvrditi značajne varijable o individualnim razlikama za upotrebu medija i njihovih učinaka u djetinjstvu. Potrebno je usmjeriti dodatnu pozornost na jasnu procjenu koje varijable mogu povećati ili smanjiti utjecaj medija na djecu, što će zasigurno pomoći boljem razumijevanju snaga i prirode utjecaja medija na djecu čime bi se omogućila kvalitetnija provedba preventivnih aktivnosti te programa prevencije elektroničkog nasilja (Vossen i sur. 2014).

Agencija za elektroničke medije u svojim *Preporukama za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija* ističe da je svaka zlonamjerna i ponavljana uporaba informacijskih i komunikacijskih tehnologija elektroničko nasilje koje ima za cilj nanijeti štetu, odnosno kako bi se neko dijete ponizilo, zadirkivalo, prijetilo mu se ili ga se zlostavljalo na neki drugi način (<https://www.medijskapismenost.hr/preporuke-za-zastitu-djece-i-sigurno-koristenje-elektronickih-medija>).

Desetljeća istraživanja daju uvjerljive dokaze da izloženost medijskom nasilju ima značajnu ulogu u etiologiji nasilnog ponašanja (Selak Bagarić, i sur. 2021). Štoviše, utvrđena je povezanost između agresivnog ponašanja i gledanja nasilja na ekranu, posebice za mlađu djecu. Već je Albert Bandura (1961., prema Bilić i sur. 2012) povezo medijsko nasilje i agresiju tijekom djetinjstva. Dijete predškolske dobi koje gleda nasilne crtiće ima veću vjerojatnost da će fizički napasti drugu djecu znatno više nego djeca koja ne gledaju nenasilne emisije. Vrlo često citirana Američka pedijatrijska akademija (eng. *American Academy of Pediatrics*, akronim AAP) preporučuje da djeca ne bi trebala koristiti nikakve ekrane do navršene druge godine te da se predškolskoj djeci ograniči vrijeme pred ekranima na jedan do dva sata dnevno. Slijedom svega

navedenog opravdano je zaključiti da u današnjem digitalnom okružju koje se ubrzano razvija, osiguravanje sigurnosti i dobrobiti djece, posebno je važno. Međutim, postizanje ovog cilja zahtijeva više od same provedbe politika i tehnoloških rješenja „odozgo prema dolje“ (...) ono zahtijeva duboko razumijevanje postojećih dječjih iskustva, njihovih perspektiva i potreba. Djeca imaju pravo biti saslušana i imati pravo glasa u svim odlukama koje se na njih odnose, jedno je od načela Konvenciji o pravima djece (1989). Aktivno slušajući dječje glasove o važnosti njihovih aktivnosti na internetu, potrebno ih je osnažiti kao pokretače vlastitog razvoja, ali također podržati učinkovite politike i intervencije prilagođene njihovim specifičnim potrebama. Uloga odraslih osoba koje prate dijete na putu njegova odrastanja je educirati djecu o koristima i opasnostima medija. To nije samo odgovornost odraslih, već i odgojno-obrazovni imperativ. Slušajući dječje glasove, preoblikujući načine na koje su platforme dizajnirane i povećavajući znanje i obrazovanje o online sigurnosti „imamo moć osigurati sigurnija digitalna iskustva za sve“ (...)

Sažmemo li sve navedeno, čini se opravdanim istaknuti da je najvažnije osigurati da se glasovi djece o ostvarivanju njihovih prava u digitalnom okružju čuju i uzmu u obzir u procesima donošenja odluka povezano s digitalnom politikom, kako na razini EU-a tako i na nacionalnoj razini. Konvencija o pravima djeteta (1989) govori o zaštiti djeteta od svakog oblika nasilja, tjelesnog i mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje. Za ostvarivanje djetetovih prava potreban je sustav društva koji će omogućiti prepoznavanje djece koja su izložena online zlostavljanju i zanemarivanju te osiguravati brze i djelotvorne intervencije u situacijama kada je dijete doživjelo zlostavljanje ili zanemarivanje ili je izloženo riziku da će ga doživjeti.

6. VRŠNJAČKO NASILJE

Zlostavljanje (eng. bullying) i nasilje među djecom (eng. peer victimization, victimization experiences) različiti su pojmovi iako ih (prema nama dostupnim izvorima literature) autori jednoznačno koriste. Nasilje među djecom širi je pojam i uključuje različite načine tjelesnog, emocionalnog i seksualnog nasilja i zastrašivanja (Bilić, 2018). Tema vršnjačkog nasilja privlači sve više pažnje javnosti, medija, stručnjaka u različitim dijelovima svijeta i kulturama. Brojna istraživanja naglašavaju da je nasilje nad djecom i među djecom u značajnom porastu. Intenzivno se proučavaju pojavni oblici, uzroci i posljedice vršnjačkog nasilja.

Prijave nasilja i zanemarivanja 2018. – 2023.

	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2022.
Nasilje u obitelji	62	97	76	76	70	62
Nasilje u odgojno-obrazovnim ustanovama	68	82	55	51	101	184
Nasilje u drugim ustanovama	10	6	6	6	5	10
Ostalo nasilje	39	23	38	65	48	52
Zanemarivanje	54	73	64	71	72	84
UKUPNO	233	281	239	269	296	392

Slika 4. Prijave nasilja i zanemarivanja djece

(<https://dijete.hr/hr/izvjesce-o-radupravobraniteljice-za-djecu-u-2023-godini>)

Podaci ureda dječje pravobraniteljice pokazuju (slika 4) da je broj slučajeva nasilja nad djecom u odgojno-obrazovnim ustanovama u značajnom porastu. Porastao je i broj djece koja su zanemarena. Podaci koje je pravobraniteljica prikupila tijekom 2023. ističu da od ukupno 184 prijave za nasilje u odgojno-obrazovnim ustanovama, njih 17 odnosi se na nasilje u vrtiću: 10 prijava na nasilje djelatnika, jedna prijava na nasilje druge odrasle osobe, a šest na nasilje među djecom (<https://dijete.hr/hr/izvjesce-o-radupravobraniteljice-za-djecu-u-2023-god>)

Odavno je empirijski istraženo i teorijski dokazano da iskustvo nasilja među vršnjacima ima štetne posljedice za djetetov mentalni i tjelesni razvoj. Mnogi nalazi u provedenim istraživanjima o vršnjačkom nasilju naglašavaju potrebu za programima prevencije i intervencije što je ranije

moguće u procesu zlostavljanja. Međutim, kao što je već rečeno, istraživanja navedene problematike najčešće su usmjerena prema djeci školskog uzrasta i adolescencije dok je manji broj istraživanja usmjeren prema djeci rane i predškolske dobi. Istraživanje nasilničkog ponašanja djece rane i predškolske dobi osjetljiv je proces zbog ograničenja koja prate njegovu provedbu te s obzirom na to da ne postoje standardizirani i pouzdani alati za mjerenje nasilničkog ponašanja djece, moguće probleme s dobivanjem suglasnosti od institucija i roditelja, neiskustvo istraživača i slično (Kraljic Babić i Vejmelka, 2015). Prema spomenutim autoricama pojam određenja nasilja među djecom u predškolskim ustanovama potiče razmišljanja o prikladnosti izraza vršnjačko nasilje kada se govori o nasilju djece predškolske dobi jer su brojne odgojne skupine u dječjim vrtićima heterogene (djeca različite životne dobi). Upravo iz tog razloga autorice umjesto pojma nasilje među vršnjacima predlažu nasilje među djecom predškolske dobi.

Dodatno je potrebno istaknuti da otkrivanje vršnjačkog nasilja među djecom rane i predškolske dobi neophodno kako bi se spriječili socijalni i razvojni problemi u ponašanju. Dijete u predškolskoj dobi proživljava najintenzivniji rast i razvoj u nekoliko područja razvoja, uključujući promjene u spoznajnim, socijalnim i govornim vještinama. Općenito, oblici viktimizacije unutar ove dobne skupine složeniji su i sofisticiraniji od onih koji se pojavljuju kod jasličke djece. Djeca koja su nasilna prema drugima imaju osobno iskustvo povrijeđenosti i kao uzrok određenog ponašanja izražavaju dublje potisnute razloge. Ponekad su to djeca koja imaju problema s prilagodbom na vrtić, problemima s odvajanjem od roditelja, dijeljenjem igračaka s drugom djecom, što može izazvati snažne neugodne emocije koje dijete oslobađa nasiljem. Brojni su primjeri iz pedagoške prakse koji pokazuju da su djeca sklona otvorenim oblicima agresije kao što je odbijanje govoreći drugom djetetu „nisi mi prijatelj“ ili stavljanje ruke na stolicu govoreći „nećeš tu sjediti“ ne dozvoljavajući drugom djetetu da sjedne za stolom. Iako svako dijete ima drugačiji obrazac ponašanja, potrebno je zapažati promjene u ponašanjima ili raspoloženju djeteta i prema njima se pravilno odnositi, odnosno razvijati kod djeteta empatiju, altruizam i socijalne kompetencije. Uzrok djetetovog ponašanja prema drugima može biti i model ponašanja koje doživljava u obiteljskom okružju. Emocionalno negativne obiteljske interakcije identificirane su kao značajan čimbenik rizika za viktimizaciju vršnjaka. Istraživanja su pokazala da je vršnjačko zlostavljanje značajno povezano s nedosljednim, kažnjavajućim,

zlostavljačkim roditeljstvom, visokom negativnom ekspresivnošću ili visokom razinom obiteljskih sukoba ili nasilja (Austin i sur. 2021).

Djeca koja su bila izložena nasilju tijekom djetinjstva daljnjim odrastanjem izražavaju znakove posttraumatskog poremećaja (Bujišić (2005). Također, pokazalo se da je nasilje povezano s poremećajima prehrane (bulimija i anoreksija) i samoozljeđujućim ponašanjima. Istraživanja koja su se bavila obrazovnom uspješnosti pokazala su da je nasilje među djecom povezano s nižim spoznajnim funkcioniranjem i akademskim uspjehom, nižom razinom pripremljenosti za školu, te čestom pojavom problematičnog ponašanja djece i adolescenata (Buljan Flander, 2009). Slijedom navedenog, može se zaključiti da je nasilje u svim njegovim oblicima povezano s nizom emocionalnih, bihevioralnih i kognitivnih teškoća tijekom djetinjstva, adolescencije i odrasle dobi. Iz tih razloga, opravdano je istraživati utjecaje vršnjačkog nasilja kako bi se bolje razumjeli i prevenirali mogući dugoročni problemi. Uz to, preventivni programi za potencijalno rizičnu djecu trebaju početi rano, prije nego što se zlostavljanje dogodi jer će se daljnje posljedice teže promijeniti. Pravo na igru (eng. Right To Play) međunarodna je nevladina organizacija (NVO) koja naglašava transformativnu snagu igre za osnaživanjem i zaštitom djece od svih oblika nasilja. Tijekom igre djeca uvježbavaju vještine pozitivne komunikacije, rješavanja sukoba, razvoj prijateljstva i socijalne kompetencije (<https://righttoplay.com/en/>). Jedan od najkvalitetnijih i najopsežnijih programa primarne prevencije zlostavljanja djece predškolske dobi u svijetu je CAP (eng. Child Assault Prevention). Cilj navedenog programa je smanjiti ranjivost djece i njihovu izloženost različitim oblicima zlostavljanja kroz učenje i razvoj djelotvornih strategija prevencije te osnaživanje i edukacija roditelja i odgojitelja za pružanjem kvalitetnije podrške djeci (<https://www.centerffs.org/our-services/family-support-prevention/child-assault-prevention-cap>).

ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada je istražiti učestalost zlostavljanja i zanemarivanja djece rane i predškolske dobi kako bi se doprinijelo boljem i cjelovitijem razumijevanju navedene problematike. Prvo istraživačko pitanje u ovome radu odnosilo se na utvrđivanju prisutnih rizičnih čimbenika koji uvjetuju zlostavljanje i zanemarivanje djece rane i predškolske dobi. Unatoč desetljećima istraživanja, još uvijek ne postoji konačan odgovor na brojna pitanja o zlostavljanju, iako postoje pokazatelji o rizičnim čimbenicima koji doprinose zlostavljanjima i zanemarivanjima djece koja se prepoznaju kao globalni društveni, psihološki i zdravstveni problemi. Prema podacima iz brojne literature opravdano je zaključiti da prevencija zlostavljanja i zanemarivanja djece zahtjeva multidisciplinirani pristup i suradnju svih sudionika.

S obzirom na to da je najveći broj djece obuhvaćen odgojno-obrazovnim sustavom potrebno je u preventivne aktivnosti uključiti djecu, roditelje, odgojitelje, članove stručno razvojnih službe i lokalnu zajednicu. Uključivanje dječjeg vrtića u projekte i programe za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja prioritet je odgoja i obrazovanja kako bi se opravdalo stajalište da je odrastanje bez zlostavljanja i zanemarivanja potrebno, moguće i nužno.

Kako bi se odgovorilo na drugo istraživačko pitanje o značajnim ulogama odgojitelja tada bi istaknuli da je za djecu koja su doživjela neki oblik zanemarivanja, zlostavljanja ili traumatično negativno iskustvo, ključno da odgojitelji imaju razvijeno znanje o tome što mogu učiniti kako bi ih podržali i zaštitili. Svakodnevna interakcija odgojitelja i djeteta stavljaju odgojitelja u brojne i različite situacije u kojima ranije od drugih sudionika odgoja i obrazovanja mogu uočiti promijene u ponašanjima djece koja su nastale kao posljedica zlostavljanja. Prepoznavanje i razumijevanje pojedinih vrsta zlostavljanja prvi je korak u njegovom sprječavanju. Kompetentno djelovanje temeljeno na relevantnim teorijskim spoznajama, uz postupanje u skladu sa zakonskim pravilima i etičkim standardima, čini okvir odgojiteljevog djelovanja. Odgojitelji su moderatori odgojno-obrazovnog procesa koji neposredno provode preventivne programe i djeluju u najboljem interesu djeteta istodobno vođeni spoznajom da je sigurnost i zaštita djeteta prioritet njihovog profesionalnog djelovanja.

Profesionalnu odgovornost odgojitelja osnažuje njihova duboka osobna predanost dobrobiti djece. Upravo vrijednost unutarnje osobne predanosti odgojiteljskom radu ima poseban značaj jer bez toga djelovanje usmjereno na prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja bilo bi površno ili neučinkovito. Osobna odgovornosti prema djeci i za djecu možda je najuvjerljiviji argument o značajnoj ulozi odgojitelja u provedbi preventivnih programa i zaštite djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja. Dijete je osoba koja zahtijeva pažnju, ljubav, nježnost, povjerenje, komunikaciju, igru, dakle sve ono što osnažuje razvoj djetetove osobnosti.

LITERATURA

1. Austin, A., Lesak, A., Shanahan, M. (2021). *Risk and protective factors for child maltreatment: A review Current epidemiology reports*, 7, 334-342.
2. Bilić, V. (2018). *Nove perspektive izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima*. Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Bilić, V., Buljan-Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Bujišić, G. (2005). *Dijete i kriza: priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
5. Buljan Flander, G., Ćorić Špoljar, R., Štimac, D. (2009). Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktori zlostavljanja djece u obitelji. *Suvremena psihologija*, 12(1), 119–133.
6. Buljan-Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge.
7. Coşgun, A.A., Çiftçi, E. (2022). Examination of preschool teachers' opinions on child neglect and abuse. *E- International Journal of Educational Research*, 13 (6), 210-224.
8. Easton S. D., Coohy C., O’Leary P., Zhang Y., Hua L. (2011). The effect of childhood sexual abuse on psychosexual functioning during adulthood. *Journal of Family Violence*, 26 (1), 41-50.
9. Evans, R., Garner, P., Honig, A.S. (2014). Prevention of violence, abuse, and neglect in early childhood: A review of the literature on research, policy and practice. *Early Child Development and Care*, 184 (9-10) 1295-1335.
10. Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses. *Journal of Family Psychology*, 30, 453-469.
11. Gustafsson, H. C., Barnett, M. A., Towe-Goodman, N. R., Mills-Koonce, W. R., Cox, M. J. (2014). Family violence and children’s behavior problems: Independent contributions of intimate partner and child-directed physical aggression. *Journal of Family Violence*, 29 (7), 773–781.
12. Killen, K. (2001). *Izdani: Zlostavljana djeca su odgovornost svih nas*. Zagreb: DPP.
13. Kraljic Babić, K., Vejmelka, L. (2015). Specifičnosti nasilja među djecom, prevencije i tretmana nasilnog ponašanja u predškolskoj dobi. *Socijalne teme*, 1(2), 91-114.

14. Maguire, S. A., Williams, A. M., Naughton, L. E. Cowley, Tempest, M. K. Mann, M. Teague, A. M., Kemp (2015). A systematic review of the emotional, behavioural and cognitive features exhibited by school-aged children experiencing neglect or emotional abuse. *Child: Care, Health and Development*, 41 (5),41–653.
15. Mennen, F. E., Kim, K., Sang, J., Trickett, P. K. (2010). Child neglect: Definition and identification of youth's experiences in official reports of maltreatment. *Child abuse & Neglect*, 34 (9), 647-658.
16. Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap
17. Scott Brunborg, G., Bjørknes, R., Bang, L. (2024). Personal Barriers to Reporting Child Maltreatment Among Early Childhood Education and Care Professionals, *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 7, 221-240.
18. Selak Bagarić, E., Buljan Flander, G., Roje, M., Raguž, A. (2021). Korištenje suvremenih tehnologija i nekih pokazatelja mentalnog zdravlja predškolske djece u Hrvatskoj. *Archives of Psychiatry Research: An International Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 57(1), 69-80.
19. Sesar, K., Dodaj, A., Šimić, N. (2021). *Zlostavljanje i zanemarivanje u djetinjstvu*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
20. Sunko, E. (2016). Prepoznavanje znakova zlostavljanja kod djece predškolske dobi. U R. Jukić, K. Bogatić, S. Pejaković, S. Simel, A. Nagy Varga (ur), *Zbornik stručnih radova s Međunarodne znanstvene konferencije Globalne i lokalne perspektive pedagogije* (str. 186– 195). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
21. Toros, K., Tiirik, R. (2016). Preschool teachers' perceptions about and experience with child abuse and neglect. *Early Childhood Education Journal*, 44 (1), 21-30.
22. Vasta, R., Haith, M. H., Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
23. Vitalaki, E. (2013). The child abuse matter and the major role played by the teacher: issues raised by a pilot focus group sample of primary teachers. *Journal of Education and Learning*, 2 (1), 84-91.
24. Vossen, H.G.M., Piotrowski, J.T., Valkenburg, P.M. (2014). Media use and effects in childhood. In J.F. Nussbaum (Ed.), *The handbook of lifespan communication* (pp. 93- 112). New York: Peter Lang Publishin.

Mrežni izvori

Melkman, E. P. (2024). Educators' experiences of coping with cases of child abuse and neglect: Challenges and supports. *Child Abuse & Neglect* 147 <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106553> (pristupljeno 28.6.2024)

Konvencija o pravima djece

www.mobms.hr/media/9517/konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf (pristupljeno 24.5.2024)

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> (pristupljeno 1.7.2024)

<https://rm.coe.int/1680084822> (pristupljeno 24.5.2024)

<https://mup.gov.hr/online-prijave/zastita-djece-i-obitelji/kriminalitet-na-stetu-djece/zlostavljanje-i-zanemarivanje-djece-281721/281721> (pristupljeno 1.7.2024)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_70_1660.html (pristupljeno 1.7.2024)

<https://www.gse.harvard.edu/ideas/usable-knowledge/21/04/effect-spanking-brain> (pristupljeno 10.5.2024)

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/prevent-child-sexual-abuse-online/#facts> (pristupljeno 1.7.2024)

<https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online> (pristupljeno 10.5.2024)

<https://www.aem.hr/wp-content/uploads/2019/01/Preporuke-za-za%C5%A1titu-djece-i-sigurno-kori%C5%A1tenje-elektroni%C4%8Dkih-medija.pdf> (pristupljeno 24.5.2024)

Popis slika

Slika 1.	Socio-ekološki model: rizični i zaštitni čimbenici (prema Austin, Lesak i Shanahan, 2021)	2
Slika 2.	Čimbenici rizika za nasilje i zanemarivanje djece, Vijeće Europe (prema Evans, Garner., Honig , 2014)	11
Slika 3.	Obiteljsko nasilje (https://project-sage.org/what-is-domestic-violence)	16
Slika 4.	Prijava nasilja i zanemarivanja djece. Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu 2023. (https://dijete.hr/hr/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-u-2023-godini)	35

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Ja, Klara Lozančić, vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad na temu Djeca u riziku od zlostavljanja i zanemarivanja izradila samostalno, u suradnji s mentoricom prof.dr.sc. Jasnou Kudek Mirošević i konzultirajući znanstvenu i stručnu literaturu. Rad je napisan prema smjernicama za izradu diplomskih radova Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

POTPIS
